

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта
012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

***«Педагогічні умови виховання самостійності дітей
старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»***

студентки **Жирош Олени Іванівни**

Науковий керівник:

Пихтіна Н. П.

канд. пед наук, доцент

Рецензенти:

Турчин Т. М.

доктор пед. наук, професор

Матвієнко С. І.

канд. пед. наук, доцент

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

АННОТАЦІЯ

Магістерська робота на тему *«Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»* досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. На теоретичному рівні здійснене теоретичне обґрунтування проблеми виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

На емпіричному – представлена програма й методика констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. В межах цієї частини роботи, нами розроблені критерії, показники та рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Підібрані й розроблені методики для практичного вивчення стану вихованості самостійності старших дошкільників в практиці сучасного ЗДО. Розроблені й перевірені педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Ключові слова: виховання, самостійність, діти старшого дошкільного віку, ігрова діяльність.

ANNOTATION

Master's thesis on "Pedagogical conditions for the education of independence of older preschool children in play activities" was studied at the theoretical and empirical levels. At the theoretical level the theoretical substantiation of the problem of education of independence of children of senior preschool age in game activity is carried out.

Empirically, the program and methods of the ascertaining, forming and control stages of the pedagogical experiment are presented. Within this part of the work, we have developed criteria, indicators and levels of education of independence of older preschool children in play activities. Methods for practical study of the state of education of independence of senior preschoolers in the practice of modern ZDO are selected and developed. The pedagogical conditions of education of independence of children of senior preschool age in game activity are developed and checked.

Key words: education, independence, children of senior preschool age, game activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності	9
1.1. Сутнісно-категоріальна характеристика самостійності	9
1.2. Особливості розвитку самостійності дітей у дошкільному віці	12
1.3. Характеристика ігрової діяльності дітей дошкільного віку	21
Висновки до I розділу	30
РОЗДІЛ II. Емпіричне вивчення стану вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності	33
2.1. Критерії, показники та рівнів вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності	33
2.2. Характеристика стану вихованості самостійності старших дошкільників в практиці сучасного ЗДО.....	42
Висновки до II розділу	52
РОЗДІЛ III. Система роботи щодо виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності	54
3.1. Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.....	54
3.2. Зміст роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.....	61
3.3. Порівняльна характеристика результатів констатувального та контрольного етапів педагогічного експерименту.....	68
Висновки до III розділу	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стрімка динаміка суспільних змін, потреби високотехнологічного та інформаційного розвитку у світі висувають нові вимоги до адаптації дитини в довкіллі. Зміна сучасних поглядів на освітній процес визначає головною метою не лише формування гармонійної, усебічно розвиненої особистості, а й забезпечення можливості для її самореалізації, здатності успішно функціонувати в різних умовах життєдіяльності. У зв'язку з цим, завдання педагога - надання дітям допомоги в набутті цього цінного досвіду, спрямувати його активне застосування у потрібному напрямку.

Згідно завдань Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, Закону України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Закону України «Про охорону дитинства», Конвенції ООН про права дитини, одним із стратегічних напрямів розвитку освіти сьогодні виділено забезпечення умов для розвитку та соціалізації дітей і молоді. Шляхи реалізації цього завдання в сучасній системі дошкільної освіти розкрито у Новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти, який відображає сучасний суспільний ідеал та орієнтує на потреби ХХІ століття. Його зміст зорієнтовано на виховання життєво компетентного дошкільника, який здатен поводитись самостійно й конструктивно в різних життєвих ситуаціях. Самостійність при цьому визначається як одна з базових характеристик особистості, що має бути сформована наприкінці дошкільного дитинства, й виділяється у змісті більшості програм виховання й розвитку дітей дошкільного віку.

На важливість розвитку самостійності як особистісної якості в різні періоди розвитку науки вказували філософи (Аристотель, І. Кант, та ін.), фізіологи (П. Анохін, І. Павлов, І. Сеченов та ін.), психологи (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк, та ін.), педагоги (Я. Коменський, М. Монтессорі, К. Ушинський С. Русова, В. Сухомлинський, та ін.).

Розвиток самостійності як особистісної якості, характер її виявлення в ранньому онтогенезі мають свій відбиток у низці вітчизняних та зарубіжних досліджень (Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, та ін.).

Окремі аспекти впливу родини та закладу дошкільної освіти на становлення самостійності в дитини (психолого-педагогічні умови, виховна позиція дорослих, характер сімейного життя) розкрито у працях О. Кононко, К. Крутій, Г. Люблінської, Т. Піроженко та ін.

Специфіка виховання самостійності в дітей раннього та дошкільного віку вивчалася дослідниками в контексті різних видів діяльності: у грі (Л. Артемова, Н. Михайленко та ін.), у праці (Р. Буре, Л. Островська та ін.), у спілкуванні (В. Кузьменко та ін.), у продуктивних видах діяльності (Н. Ветлугіна, О. Дронова, В. Зінченко, та ін.).

Особливе місце відводиться грі як провідній діяльності в дошкільному віці. Підтвердженням цієї думки є сучасні педагогічні дослідження, присвячені вивченню проблем гри та виховання особистості дитини дошкільного віку засобами ігрової діяльності (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Зворигіна, Ю. Косенко, Н. Кудикіна, Д. Менджерницька, С. Новосьолова, К. Щербакова, та ін.).

Аналіз джерел із теми дослідження дозволив дійти висновку, що проблема виховання самостійності у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності є актуальною й потребує подальшого вивчення. Проте є низка суперечностей: між вимогами до вихованості самостійності як базової якості особистості в дітей старшого дошкільного віку та реальним станом її наявності; між виховним потенціалом ігрової діяльності як засобу розвитку і виховання особистості дошкільника та недостатнім використанням її можливостей у вихованні самостійності в умовах роботи дошкільного навчального закладу; між віковим прагненням дитини до самостійності в ігровій діяльності та відсутністю в неї необхідних знань, умінь і навичок для його реалізації. Необхідність розв'язання означених суперечностей зумовила

вибір теми дисертаційного дослідження **«Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Завдання:

1. Розкрити сутність і структуру феномена «самостійність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»; уточнити поняття «самостійність дітей дошкільного віку».

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

3. Визначити педагогічні умови виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

4. Розробити та експериментально перевірити методику виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Об'єкт дослідження – виховання дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Предмет дослідження – особливості виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Гіпотеза дослідження: виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності буде ефективним, якщо забезпечити такі педагогічні умови:

- наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля;
- організація предметно-розвивального ігрового середовища;
- занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

Методи дослідження:

- *теоретичні* – аналіз психологічної, соціально-педагогічної літератури для розкриття сутності та особливостей процесу виховання особистості дошкільника, визначення педагогічних умов, що сприяють

вихованню самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності;

- *моделювання та проектування* – для визначення логічної структури дослідження й розробки методики виховної роботи з дітьми в групах старшого дошкільного віку;

- *емпіричні* – спостереження, інтерв'ювання, анкетування, аналіз педагогічної документації; констатувальний, формувальний, контрольний етапи експерименту для перевірки рівнів розвитку самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності; методи математичної статистики, обробки та інтерпретації результатів дослідження.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності і структури поняття *«самостійність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»*; у визначенні *структурних компонентів самостійності* (вольовий, поведінковий, морально-ціннісний, когнітивний); *розробці етапів виховання самостійності* у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності; *визначенні педагогічних умов* виховання самостійності дошкільників в ігровій діяльності (наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля, організація предметно-розвивального ігрового середовища, занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність); *визначенні критеріїв і показників самостійності в ігровій діяльності*; *характеристиці рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності* (високий, достатній, середній, низький).

Практичне значення дослідження полягає у розробці та перевірці ефективності методики діагностики та виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. За результатами дослідження розроблено спецсеминар для вихователів *«Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»*. Отримані результати можуть бути використані в роботі фахівців закладів дошкільної освіти.

Апробація матеріалів дослідження. Основні теоретичні положення та експериментальні дані доповідалися, на Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Дошкільна освіта: стан, проблеми, перспективи розвитку»*, Ніжин, 27 листопада 2019 року.

Публікації. Основний зміст дослідження викладено в статті *«Виховання самостійності у дошкільників як психолого-педагогічна проблема»*.

Структура магістерської роботи. Складається робота зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 111 сторінок, основний зміст викладено на 74 сторінках.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутнісно-категоріальна характеристика поняття самостійності

У довідковій літературі поняття «самостійність» трактується дуже широко. Як *«уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва, самостійні дії»* [56, с. 47]; *властивість особистості, що характеризується двома чинниками: сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; ставлення особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, що з'являються в процесі діяльності* [14, с. 75]; *«вольова якість особистості, яка полягає в умінні за власною ініціативою ставити перед собою цілі, без сторонньої допомоги знаходити шляхи їх досягнення й виконувати прийняті рішення»* [46, с. 387]; *«узагальнена якість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку»* [55, с. 251].

Тож згідно тлумачень змісту означеного поняття різними словниками, *«самостійність»* – це вольова якість особистості, яка характеризується ініціативним, критичним, відповідальним ставленням до власної діяльності, умінням її планувати, ставити перед собою завдання та шукати шляхи їх розв'язання без сторонньої допомоги. Розглянемо змістову характеристику категорії «самостійність» як предмету вивчення філософів, психологів та педагогів.

На думку науковців, цілеспрямовані, довільні й усвідомлені людиною дії, виникають як під впливом зовнішніх подразників, так і внутрішньої рушійної сили. Її основою є власні думки, переживання, прагнення, які, у свою чергу, виникають на основі тимчасових нервових зв'язків під впливом

зовнішніх подразників. І. Сеченов наголошував на важливості у цьому процесі набуття людиною досвіду, без якого є неможливим засвоєння й опанування нових знань. В опануванні певних умінь важливе значення відведено самостійній практиці, бо воля впливає лише на процес вправлення в цьому вмінні [39; 54].

Аналіз психологічної літератури дозволив дійти висновку про те, що *самостійність* визначається психологами передусім як вольова якість особистості (О. Кульчицька, М. Лісіна, та ін.). У дослідженнях психологів підкреслено діяльнісний аспект у визначенні самостійності. Так, психологи (В. Котирло, Л. Подоляк) характеризували самостійність як уміння думати, виконувати завдання, відповідно поводитися без сторонньої допомоги чи контролю.

Т. Піроженко виділила самостійність як одну з особистісних рис характеру людини, що сприяє розвитку спрямованості на самореалізацію та творче самовизначення. Вона відзначила залежність виявів самостійності та ініціативності в дошкільному віці від досвіду невдач у відносинах з оточуючими. Відсутність позитивних мотивів взаємодії з однолітками та дорослими веде до відсутності самостійності в дітей, що виявляється в непевненості у своїх силах, страхах перед невдачею в нових справах, виявах негативізму та конфліктності [41].

О. Савенков розглядав самостійність у низці психологічних характеристик виявів поведінки. На його думку, *самостійність* – це особистісна якість, яка передбачає незалежність суджень і дій, здатність самому, без допомоги й підказок інших реалізувати важливі рішення; відповідальність за свої вчинки і їх наслідки; внутрішня впевненість у тому, що така поведінка є можливою і правильною. Відзначається, що негативними чинниками впливу на становлення самостійності дитини є здійснення тотального зовнішнього контролю, жорстка дисципліна і, навпаки, надмірна вседозволеність, захист дитини від проблем і можливостей прийняття власних рішень [49].

С. Рубінштейн наголошував, що справжня самостійність притаманна людям із сильною волею. Вона передбачає усвідомлення мотивів своїх дій і їх обґрунтованість. Самостійна особистість спирається на власний досвід, знання та переконання, а не на тиск із боку інших. При цьому не слід плутати справжню самостійність із прагненням протистояти за будь-яку ціну зовнішнім впливам [48].

Узагальнюючи вищезазначені позиції науковців в галузі психології, скористаємося думкою Л. Виготського про те, що самостійність як психічна якість відображає індивідуальні та вікові вияви особистості, а її елементи знаходяться на різних етапах розвитку й виконують різні функції [12].

Аналіз педагогічної літератури з проблеми виховання самостійності дитини, демонструє відсутність єдиного погляду на поняття «самостійність особистості» та шляхів виховання означеної якості. В межах діяльнісного підходу, в сучасних дослідженнях широко розглядаються поняття «самостійна діяльність» та «самостійна робота». Означені доробки присвячено навчальній діяльності особистості на різних етапах навчання у школі та ЗВО.

Вивчаючи вияви самостійності в дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки батьків, В. Плешивцев відзначав залежність їх успішного дорослого життя від сформованості означеної якості. Самостійність він розглядає як якість особистості, що виражається в здатності без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні ставити перед собою мету й досягати її власними силами, соціально й морально прийнятими способами. [42].

За оцінкою В. Буряка, самостійність слід розглядати як одну з якісних характеристик інтелектуальної активності. Учений указував на поєднання в пізнавальній самостійності учнів мотиваційного та операційного компонентів: прагнення та вміння діяти без чийось підказок. У контексті свого дослідження [8].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблеми становлення самостійності як особистісної якості дозволив виділити такі загальні *концептуальні положення*:

– самостійність – це якість особистості, що характеризує її ставлення до виконання певних завдань (Л. Подоляк, А. Савченко);

– самостійність особистості залежить від впливів довкілля (предметного, соціального) і характеру взаємодії з ними (Т. Піроженко);

– самостійність – це вольова якість особистості, що включає в себе мотиваційний та операційний компоненти (С. Рубінштейн);

– самостійність – це якість особистості, що потребує цілеспрямованого виховання та розвитку (О. Савенков).

Таким чином, аналіз першоджерел з проблеми дослідження, дозволив узагальнити, що *самостійність* – це морально-вольова якість особистості, яка характеризується певною сукупністю знань, умінь і навичок, відповідальним ставленням як до процесу, так і результату діяльності, вмінням самостійно мислити, ставити мету, визначати методи і прийоми її досягнення, орієнтуватися в новій ситуації.

1.2. Особливості розвитку самостійності дітей у дошкільному віці

Аналіз сучасних досліджень дозволив дійти висновку, що головною метою сучасної дошкільної освіти в Україні має стати виховання компетентної особистості. На самостійність як одну зі складових компетентності дитини вказує більшість сучасних дослідників, що вивчали цей феномен.

Розвиток самостійності, характер її виявлення в ранньому онтогенезі досліджували Д. Ельконін, О. Запорожець та ін. [61; 62].

Праці О. Кононко, Т. Піроженко та ін. були присвячені впливу родини й дошкільного освітнього закладу на становлення самостійності дитини [26; 41].

Специфіка виховання самостійності в дітей раннього та дошкільного віку вивчалася дослідниками в контексті різних видів діяльності: у грі (Л. Артемова, Н. Михайленко та ін.), у праці (Р. Буре, ін.), у спілкуванні (В. Кузьменко та ін.), у продуктивних видах діяльності (Н. Ветлугіна, В. Зінченко, та ін.).

Особливості розвитку самостійності в дітей раннього та молодшого дошкільного віку були предметом досліджень З. Гуріної, Т. Гуськової, О. Денисюк та ін. [16; 17; 19].

Згідно з позицією О. Денисюк, самостійність у діяльності дитини раннього віку з'являється за умови активного пізнання довкілля. При цьому відзначається важливість впливу на цю активність родини, у якій зростає дитина. Батьки, які стимулюють вияви активності дитини в задоволенні життєвих потреб, в ознайомленні з довкіллям через спостереження, створюють умови для виникнення та розвитку ігрової діяльності. Тим самим вони сприяють виникненню перших виявів самостійності в дитини [19]. З. Гуріна розглядала самостійність дітей раннього віку як стійке особистісне утворення, тенденцію поведінки, вияв активності, що набуває сталої форми, перетворюється на особистісну якість, засвідчує повторюваність певного стилю і стратегії. Серед критеріїв, що визначають процес становлення самостійності дитини раннього віку, дослідниця виділила незалежність, ініціативну активність, оптимістичне ставлення до труднощів. [16].

Т. Гуськовою було виділено етапи розвитку самостійності дитини раннього віку. Перший етап – це виникнення здатності самостійно планувати свої дії, що виявляється в позиції «Я сам» і поширюється на все більшу кількість предметних дій малюка. Другий етап – становлення справжньої самостійності, що виявляється в цілеспрямованому, наполегливому досягненні поставленої мети, яке супроводжується розвитком посидючості й

цілеспрямованості в дитини. Третій етап, що виникає після трьох років, характеризується здатністю до самоконтролю та самооцінки результату власної діяльності і своїх дій у ній [17].

З. Власової розглядає дитячу самостійність як здатність дитини до незалежних дій та суджень, до здійснення будь-якої діяльності без сторонньої допомоги. Вивчаючи вияви самостійності дітей трьох-чотирьох років, учена погодилася з думкою інших психологів про кризу трьох років як феномен, що веде до самостійності. Дослідниця визначила, що самостійність у дитячому віці може розвиватись у різних формах: побутова, поведінкова (реальний поведінковий вибір), комунікативна та пізнавальна (вміння цілеспрямовано організовувати свою пізнавальну діяльність).

Досліджуючи різноманітні форми самостійності в період кризи трьох років і їх взаємозв'язок із розумовим розвитком, пізнавальною і творчою активністю дитини, З. Власовою було виявлено нерівномірність розвитку різних компонентів самостійності дітей. *Побутова й поведінкова самостійність* яскраво виявляється в більшості дітей трьох-чотирьох років. *Комунікативна самостійність* є центральним компонентом загальної самостійності і є внутрішньою детермінантою психічного розвитку дитини цього віку [11].

К. Крутій, вивчаючи сутність проблеми розвитку самостійності дітей третього року життя, визначала умови, що впливають на означену якість. Серед них: вплив суспільного виховання, характер орієнтації дорослих на суб'єктивну активність дитини та зміст мотивації досягнень дитини [30].

Д. Ельконін вважає, що дошкільному віці розвиток самостійності набуває істотних змін. У зв'язку з розширенням досвіду, самостійність та ініціативність дошкільника виявляються більш широко та різноманітно, тим самим впливаючи на зміст й особливості спілкування з довкіллям, змінюється їх спрямованість і характер вияву [62].

На думку дослідників (Г. Беленька, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко та ін.) психічний та фізичний розвиток дітей у старшому дошкільному віці

ініціює формування таких критеріїв самостійності як цілеспрямованість та ініціативність у власних діях, відповідальність, наполегливість у досягненні мети, пізнавальний інтерес і творче використання нових знань, самоконтроль власних дій тощо [9; 13; 30; 41].

Л. Артемова виділила *три етапи у розвитку самостійності*. На першому етапі в дошкільника з'являється прагнення до незалежності в діях, попри неспроможність досягти самостійно потрібного результату, нести відповідальність за свій вибір. Головним є задоволення від самих спроб самостійних дій. На другому етапі, коли накопичено певний досвід, дитина стає більш цілеспрямованою у своїх діях, реально оцінює свої бажання та вміння – рівень самостійності зростає. Третій етап вирізняється здатністю дитини діяти самостійно в багатьох ситуаціях (обслуговує себе, надає певну допомогу іншим, розуміє свої можливості, може робити побутовий вибір), але ще виявляє нестійкість у моральному виборі, хоч і спирається на суспільні норми [4].

У дослідженнях Н. Кузовкової, В. Кузьменко підкреслюється, що розвиток самостійності в дітей дошкільного віку впливає на встановлення ними міжособистісних стосунків у колективі однолітків. В. Кузьменко довела, залежність рівня розвитку самостійності від статусу дитини у групі, ставлення до неї однолітків, дотримання правил міжособистісного спілкування та діяльності. Несамостійні діти у більшості випадків стають ізольованими від однолітків, відчують негативне ставлення до себе [32; 33].

Різноманітність висновків і підходів педагогів та психологів щодо становлення самостійності в дітей дошкільного віку свідчать, що серед науковців немає однастайності в розумінні цього питання. Водночас усі вони відзначили важливість виховання самостійності як базової якості дитини дошкільного віку. Авторами підкреслено значення самостійності для подальшого успішного навчання, трудової діяльності, самореалізації й саморозвитку, спрямованих на становлення життєво компетентної особистості.

Отже, *самостійність дітей дошкільного віку* визначається як морально-вольова якість, що характеризується свідомим і відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за допомогою дорослого лише в разі потреби.

Аналізуючи результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, зазначимо, що виховання самостійності – складний процес, який поєднує в собі багатокомпонентний комплекс умов та засобів. Серед засобів виховного впливу на дитину дошкільного віку дослідники на перше місце ставлять дитячу діяльність: ігрову, навчальну, трудову.

Виховний вплив трудової діяльності на становлення самостійності в дітей старшого дошкільного віку виступав об'єктом багатьох досліджень науковців. Учені (Г. Беленька, М. Машовець та ін.) відзначили, що прагнення до самостійності потрібно підтримувати в дошкільників із перших днів їхнього перебування в дошкільному закладі. Особливого значення при цьому набуває використання різних видів трудової діяльності дітей. Використання ручної праці сприяє розвитку в дітей вміння ставити мету, знаходити шляхи її реалізації, переносити набуті знання в повсякденне життя. Праця у природі найчастіше організовується як колективна, групова. Натомість чільне місце в ній посідають індивідуальні доручення, які сприяють розвитку в дітей самостійності та відповідальності за свою працю. Адже саме в процесі використання цього виду дитячої трудової діяльності виробляються конкретні матеріальні цінності [9].

Л. Кашпірська також відзначила позитивний вплив трудової діяльності на формування самостійності як особистісної риси, що ґрунтується на впевненості в собі. Нею було розроблено поетапну модель розвитку самостійності дітей старшого дошкільного віку в трудовій діяльності. [25].

У дослідженнях О. Андрейчик наголошено, що виховні можливості для розвитку самостійності дітей у трудовій діяльності створюються за умови

співпраці, зв'язку змісту та методів трудового виховання в дошкільному закладі та родинних вихованців. Підкреслено важливість надання дитині права вибору в розв'язанні локальних завдань щодо організації власної діяльності [3].

У низці робіт із проблем трудового виховання, самостійність виділено як морально-вольову якість особистості. Вищі почуття, а саме: товарицькість, взаємодопомога під час колективної роботи, – сприяють вихованню вміння долати труднощі сумісними зусиллями, почуття впевненості у власних силах, відповідальності за свою частину роботи перед колективом, а також виникненню бажання спробувати розв'язати поставлене завдання самостійно.

Значний потенціал для виховання самостійності як особистісної якості мають продуктивні види діяльності: конструювання, ліплення, малювання, аплікація тощо. Орієнтація дитини на реалізацію задуму, створення готового продукту впливає на формування в неї навичок самостійності. Для цього потрібні вміння планувати, самостійно добирати матеріали для роботи, підходити творчо до виконання поставленого завдання, спираючись при цьому на власний досвід.

Узагальнення думок різних авторів (Ю. Демидова, М. Марусинець, Л. Парамонова та ін.), які розглядали феномен дитячої самостійності в конструктивній діяльності. М. Марусинець, яка вивчала умови розвитку пізнавальної активності дошкільників, відзначила певне зниження самостійності та пізнавальної активності під час використання в роботі з дітьми готових правил, принципів, алгоритмів [35].

Ефективність впливу конструктивної діяльності на розвиток пізнавальної самостійності в дітей старшого дошкільного віку відзначено в дослідженні Ю. Демидової. На її думку, конструктивна діяльність містить у собі пізнавальну та продуктивну функції, які впливають на формування першооснов пізнавальної самостійності в дітей. Активізації пізнавальної діяльності, розвитку ініціативності, творчості, відповідальності у виборі діяльності сприяє моделювання спеціальних ситуацій у процесі конструктивної діяльності [18].

Л. Парамонова, вивчаючи особливості дитячої творчості, відзначила, що конструювання створює умови для розвитку самостійної діяльності дітей, набуття знань, умінь і навичок, які потім будуть задіяні на практиці, набудуть узагальненого характеру і стануть вихідною позицією для розвитку творчості. На її думку, значні можливості для розвитку таких складових самостійності, як вияви критичності, інтелектуальної активності, прогностичності та творчості, створюють використання задач, що носять проблемний характер, широке експериментування з матеріалом [40].

Вихованню самостійності сприяє залучення дітей до зображувальної діяльності. Дослідники пропонують використовувати з цією метою виховні можливості ліплення (О. Дронова,), малювання (В. Зінченко) та аплікації (О. Удіна).

Ознайомлення дітей із різними видами мистецтва викликає в них бажання виявити цілеспрямованість і творчу ініціативність у процесі реалізації свого задуму, критичність під час оцінки отриманого результату. Залежність розвитку самостійності від створення умов організації самостійної художньої діяльності дітей дошкільного віку відзначила Н. Ветлугіна [53]. В. Зінченко вивчала вплив занять із малювання на розвиток пізнавальної самостійності дітей старшого дошкільного віку. Учена відзначила необхідність використання з цією метою завдань творчого характеру [22].

На думку О. Удіної, значний потенціал для виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку містить такий вид образотворчої діяльності, як аплікація. Авторка підкреслює, що розвитку в дітей самостійного планування дій, передбачення результату діяльності та цілеспрямованості в його досягненні сприяє організація занять з аплікації як ігрових вправ та навчальних завдань [59].

Окрім продуктивних видів діяльності, науковці визначили *виховні можливості ігрової діяльності*. Зокрема відзначається позитивний вплив різних видів ігор на становлення самостійності як базової якості в дітей

дошкільного віку: сюжетно-рольових (Д. Менджеричька, Н. Михайленко), будівельно-конструктивних (К. Корзакова), дидактичних (Л. Артемова), рухливих (О. Акулова), народних (А. Богуш).

Згідно з науковими даними вчених (Н. Короткова, Н. Михайленко), гра дозволяє дошкільнику реалізувати свої бажання та прагнення, дає можливість управляти тими предметами та діями, які до цього були доступні лише дорослому, дає можливість випробувати свої власні сили, бути самостійним. Самостійній ігровій діяльності сприяє і той факт, що встановлення мотиву й вибір мети у грі постають у наочному вигляді [37].

Цю думку підтримала О. Савчук. Автор зазначила, що в грі закладено найголовніші ознаки самостійності – пізнавальну активність дитини, можливість добровільного вибору, формування мотивів діяльності. Серед засобів формування навичок самостійної музично-творчої діяльності дослідниця виділила сюжетно-рольові ігри зі співом і танцями, ігри-інсценування, музично-дидактичні ігри [52].

Дослідниця Г. Григоренко серед критеріїв достатньо розвиненої гри дітей дошкільного віку виокремлює прояви задоволення від усвідомлення того, що вони спроможні діяти самостійно, проявляти себе. Такі можливості збільшуються у вільній ігровій діяльності дітей, де вони діють без примусу, орієнтуючись на власні потреби та інтереси, мають можливість власного вибору. Гра, яка розгортається з ініціативи дорослого та за його вимогами, стає регламентованою. У такій грі дитина вже не намагається проявити себе, а діє за вказівкою дорослого [15].

Від рівня самостійності в ігровій діяльності залежить ставлення однолітків до дитини. Так, у дослідженнях В. Кузьменко було виявлено, що компетентність у грі дитини дошкільного віку високо оцінюється однолітками. Сумісна ігрова діяльність дітей з високим рівнем самостійності сприяє виявленню ними адекватної оцінки ігрових умінь одне одного, спрямовує на узгодження змісту гри, розвиток її сюжету, конструктивне вирішення конфліктів. Серед засобів оптимізації самостійної активності

дошкільників дослідниця також називає сюжетно-рольові ігри, ігри-інсценування та ігри з будівельним матеріалом [33].

Спираючись на дослідження означених авторів, можна дійти висновку, що використання різних видів ігор створює можливості для розвитку не лише самостійної діяльності дитини дошкільного віку, а виховання самостійності як базової якості особистості зокрема. У грі розвиваються всі компоненти самостійності. Спрямованість на реалізацію мети гри, досягнення очікуваного результату, дотримання правил і вимог гри, змагальний інтерес сприяють розвитку вольового компонента самостійності. Бажання бути прийнятим у гру однолітками, отримати певну роль у ній змушують дошкільника підпорядковуватись певним правилам гри, формують у нього відповідальність перед колективом, розвивають уміння діяти узгоджено з бажаннями інших, тобто сприяють розвитку морально-ціннісного компонента самостійності. Розв'язання будь-яких пізнавальних задач, що педагог ставить перед дитиною, відбувається значно легше, якщо пропонується дитині в ігровій формі. Гра сприяє розвитку в неї пізнавального інтересу, заохочує до застосування на практиці вже засвоєних знань і вмінь та пошуку нових, спрямовує на творче, нестандартне розв'язання ігрового завдання – це створює умови для розвитку когнітивного компонента самостійності.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень із проблеми виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку засвідчує, що ефективності її розв'язання сприяє організація різних видів діяльності дітей. Беззаперечним залишається той факт, що самостійна діяльність дошкільників є відбитком тих вражень, знань, умінь і навичок, які були отримані під керівництвом дорослого в спеціально організованих формах роботи. Такими можуть бути різні види занять з аплікації, ліплення, малювання, конструювання, трудової, рухливої, музично-ритмічної діяльності, а також у формі пізнавальних бесід, розповідей, екскурсій та спостережень, показу різних прийомів роботи, праці (самообслуговування, ручної, у природі), свят тощо.

Проте, особливого значення надано діяльності, організованій в ігровій формі. Саме гра найбільше сприяє засвоєнню дітьми нових знань, розв'язанню поставлених педагогом завдань, вправлянню у вміннях та навичках.

1.3. Характеристика ігрової діяльності дітей дошкільного віку

Згідно досліджень різних науковців (О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, та ін.) - самостійність формується в діяльності. Успішність цієї діяльності надає дитині впевненості у своїх силах, зацікавленість нею сприяє бажанню дійти до мети навіть усупереч труднощам, що виникають. Важливого значення набуває рівень опанування дитиною цією діяльністю. Наявні в її досвіді знання та навички, що дозволяють розв'язати поставлене завдання, поглиблюють прагнення до самостійності. Діяльність – це активність людини, спрямована на пізнання та перетворення середовища з метою задоволення її потреб [46].

Наукові дані засвідчують виховні можливості різних видів діяльності з метою розвитку самостійності дитини. Серед них у ранньому віці пріоритетними є спілкування з дорослими, предметна діяльність та самообслуговування. У дошкільному віці на перший план виходять гра, праця, продуктивні види діяльності, пізнавальна діяльність, а спілкування набуває глибини й нових форм. Усі вони впливають на становлення різних компонентів самостійності й водночас удосконалюються паралельно з її розвитком. Чим глибше дитина оволодіває певним видом діяльності, тим більше самостійності з'являється в її діях.

Вирішальним для особистісного становлення дитини є рівень розвитку її провідної діяльності. Педагогічний потенціал гри, як провідної діяльності, висвітлювали у своїх працях багато науковців. Гру трактують важливе джерело формування соціальної свідомості та провіний вид

діяльності дитини (Д. Ельконін), спосіб активного засвоєння людської культури (Л. Виготський), конкретний прояв індивідуальної та колективної ігрової діяльності дитини (Н. Кудикіна) [62; 12; 31]. На кожному віковому етапі розвитку особистості гра має свої особливості та форми здійснення. Дітям раннього віку притаманні предметні ігрові дії, у дошкільному віці переважають сюжетно-рольові та дидактичні ігри, у шкільному віці на перший план виходять спортивні та інші ігри.

Дослідники А. Богуш, Н. Луцан визначили зміст ігрової компетентності дитини дошкільного віку. На їх думку, вона виявляється у сформованості ігрових дій, ініціативності та самостійності дітей в ігровій діяльності; творчому відображенні ними реальних і казкових ситуацій; ініціюванні та розгортанні ігрового задуму і сюжету гри; умінні об'єднуватися з однолітками на основі ігрового задуму, рольової взаємодії, особистих уподобань; дотриманні норм та етикету спілкування [6].

У дослідженнях Н. Кудикіної підкреслюється, що ігрова діяльність за своїм змістом є обов'язковим компонентом дитячого життя. Вона створює умови, в яких дитина відчуває емоційний комфорт, прагне до саморозвитку і залучається до народної культури. Водночас, гра дозволяє реалізувати такі педагогічні функції: креативна, адаптаційна, мотиваційна, розвивальна, виховна, навчально-пізнавальна, коригуюча, здоров'язбереження, збагачення емоційно-почуттєвої сфери [31].

Завдяки грі діти набувають соціального досвіду, пізнають довкілля і взаємовідносини в ньому, опановують соціальні ролі та функції, оволодівають загальнолюдськими цінностями, культурою, системою соціально вироблених знаків (Н. Гавриш, Н. Кудикіна). При цьому дитина не просто копіює соціальну дійсність, відображуючи її у грі, а комбінує свої враження, намагається передати власне ставлення (Д.Ельконін). Ігрова діяльність закріплює у малюка нові поведінкові навички і способи взаємодії з однолітками, стимулює розвиток вербальних та невербальних комунікативних

навичок, інтенсифікує процеси розвитку, виховання та навчання. Саме гра задовольняє біологічні, духовні та соціальні потреби дитини [13; 31; 62].

У грі формуються особистісні якості дитини, уміння та навички, що знадобляться їй у майбутньому під час навчання, праці, спілкування з оточуючими. Серед означених якостей виділяємо самостійність як базову якість дитини дошкільного віку. Саме у грі створюються умови для самостійної діяльності дітей, вияву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших критеріїв самостійності. Порівняно з працею і навчанням, вона більше відповідає фізичним і психічним можливостям дошкільника, є для нього більш доступною.

Дослідниками підкреслено, що у грі розвивається вміння доводити розпочате до кінця, формується цілеспрямованість та ініціативність, бажання долати труднощі з метою досягнення поставленого ігрового завдання. Гра сприяє розвитку творчості, самостійності, активності. У грі дитина може реалізувати свої наміри, бажання, вибрати напрям діяльності, який їй до вподоби, проявити свою індивідуальність.

У сучасних дослідження наголошується на зниженні кількості сучасних дітей, які мають бажання і здібності до ігрової діяльності. Їм важко будувати взаєностосунки в колективі, соціальну дійсність вони пізнають однобічно, орієнтуючись на зовнішні атрибути, матеріальний бік, а не на зміст. Сьогодні у грі дитини все меншим орієнтиром постає дорослий, не знаходить відображення в іграх і нормативна поведінка, загальнолюдські цінності та правила. Підвищується роль раннього інтелектуального розвитку і знижується значення міжособистісного спілкування, морального становлення особистості, порушується передавання гри від покоління до покоління.

Причиною зниження інтересу дітей до гри є зниження уваги дорослого до неї, коли увага заміщується наданням великої кількості іграшок. Змінити ситуацію може орієнтація дорослого на сумісну партнерську гру, а не ознайомлення дитини з правилами, допомога в оволодінні новими, більш

складними способами гри, навчання дитини вміння пояснювати свої дії і співвідносити їх з діями партнерів по грі. Це сприяє розвитку впевненості дошкільника у своїх силах і бажанню діяти самостійно.

Із метою набуття дитиною самостійності дослідники рекомендують використовувати в ігровій діяльності проблемні ситуації, що спонукають її звертатися до отриманого раніше досвіду і сприяють пошуку нового (Н. Гавриш). Підкреслюється значення правильно підбраного ігрового матеріалу для розгортання самостійної гри дошкільника (Д. Ельконін, Д. Менджеріцька). У сучасних дослідженнях наголошується на ролі вихователя у грі визначається як роль розумного керівника, який має надавати дітям можливість самостійно спробувати розв'язати суперечну ситуацію, зрозуміти важливість узгодження своїх власних інтересів із колективними. Надання дитині свободи та самостійності у власних діях під час гри сприятиме розвитку цих якостей у поведінці дитини, під час свідомого виконання певної діяльності в майбутньому. Вихователь може включатись у гру і брати на себе ролі лише за необхідності, коли діти потребують цього, зокрема, з метою активізації пасивних дітей, регулювання взаємостосунків і внесення коректив у гру для ускладнення її змісту [13; 62; 36].

А. Бурова оцінюючи роль дорослого в дитячій грі, зазначила, що розвиток самостійності дитини в грі може гальмуватися самим педагогом, коли він ігнорує вияви ініціативності дітей у грі, не розуміє їхні творчі задуми й диктує сам умови гри, нав'язує певний ігровий матеріал. Тактовне втручання з боку дорослого в дитячу гру повинно мати на меті лише активізацію та розвиток гри. Для цього дорослому необхідно добре знати особливості кожного вихованця, їхні інтереси, більше спостерігати за іграми дітей, аналізуючи їх. [7].

Близькими до означеної думки є погляди Г. Григоренко, згідно яких вихователю необхідно: розвивати у себе вміння відгукуватись на дитячу гру, діяти в ній відповідно до індивідуальних особливостей та емоційних станів

дітей; змінювати зміст спілкування відповідно до розвитку ігрового сюжету; давати у доступній формі уявлення про оточуючу дійсність, що стала предметом гри, стимулювати прояви творчості; вміти добирати найбільш вдалі засоби педагогічного впливу на формування у дітей образу дорослого як позитивного прикладу для наслідування; вміти передбачити майбутній результат гри й особливості поведінки кожної дитини у ній [15].

Тож ігрова діяльність має великий потенціал для виховання самостійності як базової якості в дітей дошкільного віку. Вона сприяє розвитку таких її компонентів, як-от: активному пізнанню довкілля й себе в ньому, усвідомленню свого «Я» і своїх можливостей; прагненню застосовувати набуті знання в різних ігрових ситуаціях, уміти орієнтуватись у нових умовах; цілеспрямованості, наполегливості та рішучості у грі, долаючи різні перешкоди; самостійності в здійсненні логічних операцій, прогностичності та творчості; умінню критично оцінювати отриманий результат, прагнути до його вдосконалення, умінню приймати власні рішення; розумінню відповідальності за власні дії перед колективом, умінню діяти згідно зі встановленими правилами і підпорядковувати себе їм за власною ініціативою, а не під керівництвом дорослого.

В умовах закладу дошкільної освіти важливе значення мають як організована ігрова діяльність, так і самостійна. Організована вихователем ігрова діяльність передуює виникненню самостійної гри дошкільника. Виникнення самостійності дитини у виборі теми гри, створенні предметно-ігрового середовища відповідно до неї, планування самої гри й розгортання сюжету, розподіл ролей неможливі без попередньої навчально-виховної роботи педагога. Отже, без допомоги дорослого, що виявляється у прямому й непрямому керівництві з домірним ігровій ситуації втручанням, самостійна гра дошкільника може затримуватись у розвитку й не досягати належного рівня.

Існують різні класифікації дитячих ігор. Дослідники розрізняють їх за такими критеріями: вік дитини (Ж. Піаже), застосування психічних чи

фізичних сил дитини (Ф. Фребель), сюжетів зі сфери несвідомого (З. Фрейд), за відображенням різних функцій із життя людини (К. Гросс), за наявністю правил у грі (П. Лесгафт), за етапами розвитку гри (Ю. Аркін), відповідно до об'єктивних спонукань діяльності (Д. Ельконін) тощо.

С. Новосьолова, на основі ініціативи гравців як особистісного вияву, розподілила ігри на: ті, що відбуваються з ініціативи дітей; ті, що відбуваються з ініціативи дорослого з навчальною чи розважальною метою; етнічні ігри [38].

Н. Кудикіна, спираючись на думку О. Леонтьєва про те, що ігрова діяльність трансформується від творчих ігор до ігор за готовими правилами, пропонувала класифікувати ігри на: творчі ігри та ігри за правилами. Творчі ігри як креативна діяльність дитини виникають за її власною ініціативою. Ігри за правилами спрямовані на реалізацію вже створених дорослим певної змістової та процесуальної основ гри. Творчі ігри диференціюють на: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри-драматизації та театралізації, ігри з елементами праці, ігри-фантазування. До ігор із правилами віднесено: дидактичні, пізнавальні, ігри-подорожі, рухливі, спортивні, хороводні, народні, інтелектуальні, комп'ютерні, ігри-розваги [31].

А. Богуш, пропонує диференціювати народні ігри на шість груп, кожна з яких відрізняється за виховними, дидактичними, розвивальними завданнями. Серед них: дидактичні (сюжетні, ігри-драматизації), народні рухливі, словесні, ігри з іграшками, музичні, ігри-розваги та ігри-забави. Найбільший потенціал для розвитку самостійності як особистісної якості, на думку вчених, мають ігри дидактичної групи [7].

У дослідженнях Д. Менджерницької підкреслено позитивний вплив різних видів ігор на розвиток самостійності в дитини. Ігри з правилами потребують мобілізації знань дітей і спрямовують на самостійний вибір вирішення ігрового завдання. Творчі ігри заохочують їх до виявів самостійності: самим розігравати ролі та події, розмірковувати над ними, самостійно встановлювати зв'язки між різними подіями, за власним розсудом

обирати найкращий спосіб реалізації задуму, застосувати на практиці вже отримані раніше знання, виражати їх словом. Зумовленість поведінки будь-яким типом гри привчає дітей до дисциплінованості й розвиває в них цілеспрямованість, відповідальність, самостійність. Науковець наголошувала, що використання дидактичних ігор сприяє розвитку пізнавальної самостійності. Успішність розв'язання ігрових дидактичних задач формує стійкий пізнавальний інтерес, що згодом набуває самостійної спрямованості [36]. У доробку О. Акулової, присвяченому формуванню самостійності в старших дошкільників, запропоновано використовувати з цією метою систему організації рухливих та народних ігор. Дослідниця відзначила, що рухливі ігри відіграють важливу роль у формуванні соціально-комунікативної компетентності дітей і виховують такі ціннісні соціальні якості, як самостійність, відповідальність, співдія. Автор виділила певні прийоми, що сприяють розвитку самостійності старших дошкільників: використання вправ, що вчать діяти узгоджено під час гри, розуміти важливість підпорядкування рухів; уведення ролі ведучого (дитини-лідера) як засобу заохочення дітей до самостійної гри та стимулу до наслідування в організації цієї гри [1].

Умови для розвитку окремих складових самостійності створюють театралізовані (А. Богуш, Н. Гавриш), режисерські ігри (Л. Артемова) [7; 13; 4; 5].

А. Богуш зазначала, що театралізовані ігри як один з найефективніших засобів розвитку особистості дитини дошкільного віку, сприяють виникненню самостійної ігрової діяльності. Отримані дошкільником уявлення він намагається відобразити у власній грі. Це сприяє виникненню театралізованої діяльності, що, в свою чергу, створює умови для вияву дитиною таких складових самостійності як активність та ініціативність [7].

Особливе значення дослідники приділили сюжетно-рольовій грі як такій, що призводить до розвитку самостійності в дітей дошкільного віку. У її складі виділили сюжет, зміст гри, ігрові дії. Сюжет гри може бути

різноманітним, а широта сюжету тісно пов'язана з рівнем знань дитини про довкілля. Чим більше уваги дорослий приділяє знайомству малюка з довкіллям, розширенню його кругозору, тим менше одноманітності буде в сюжетах гри дитини, тим більш високого рівня розвитку вона досягне. Цю особливість відзначали у своїх працях Л. Виготський, Д. Менджерницька, Н. Михайленко [12; 36; 37]. Дії дитини під час сюжетно-рольових ігор носять активний характер, спрямований на пошук, ініціативність, формують здатність розуміти думку іншої людини. Такі навички сприяють становленню самостійності як особистісної якості.

У роботах Л. Артемової, А. Богуш зазначається, що сюжетно-рольова гра є своєрідним показником високої стадії розвитку ігрової діяльності дошкільника. Однією з характерних рис сюжетно-рольової гри виступає самостійність. Оскільки сюжетно-рольова гра надає дитині можливість для самореалізації, спонукає до опанування і привласнення способів поведінки, взаємин, цінностей, що притаманні обраній ролі, стимулює включення до сфери людської діяльності, яка є цікавою і яка через вікові можливості дитини поки що є недоступною [4; 7].

М. Савченко, вивчаючи виховні можливості ігрової діяльності з метою розвитку самостійності дошкільників, підкреслювала особливі можливості в цьому плані творчих рольових ігор. У таких іграх самостійність дошкільника виявляється у виборі теми гри, ролі, у розгортанні сюжету, рольових дій і відносин тощо. На її думку, про розвиток самостійності дитини в грі можна говорити, коли вона виявляє ініціативність у визначенні теми гри, її задуму. Високий розвиток самостійності дитини засвідчила її участь у колективних іграх. Тому вихованню самостійності в дошкільників сприяє не лише ігрова діяльність як така, а саме досвід колективних ігор [51].

У дітей дошкільного віку самостійність розвивається у процесі самодіяльних ігор. Такі ігри розпочинаються із власної ініціативи дитини, її бажання програвати різні сюжети, без втручання дорослого. Учені (К. Карасьова, Т. Піроженко) відносили до означеного виду ігор сюжетно-

рольові та режисерські. При цьому режисерські ігри не виділили як окремий вид ігор, а назвали підготовчими до оволодіння сюжетно-рольовими. На їхню думку, вони сприяють розвитку в дітей прагнення до реалізації самостійного і колективного задуму. Наголошено, що використання сюжетно-рольових ігор в дошкільному віці уможлиблює навчання самостійно ставити мету і планувати кроки її досягнення [23; 24].

Таким чином, самостійність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності розуміємо як обізнаність з ігровою роллю та змістом гри, незалежність у визначенні задуму гри, відповідальне ставлення дітей до дотримання правил поведінки у грі, активне та вміле володіння рольовими діями й наполегливе досягнення результату гри.

Висновки до першого розділу

1. Проведений теоретичний аналіз досліджень самостійності як особистісної якості довів, що означена проблема є предметом міждисциплінарного вивчення. Феномен самостійності розглядають у контексті вивчення питань самостійної діяльності та самостійної роботи особистості. Самостійність розглядається як вольова якість, що відображає індивідуальні та вікові вияви особистості, залежить від впливів довкілля (предметного, соціального) і характеру взаємодії з ними.

Узагальнення наукових підходів до вивчення проблеми дозволило дійти висновку, що самостійність – це якість особистості, яка характеризує її ставлення до виконання певних завдань; залежить від оточуючих впливів і характеру взаємодії з ними; потребує цілеспрямованого виховання та розвитку.

Самостійність як педагогічну категорію визначено як морально-вольову якість особистості, що характеризується певною сукупністю знань, умінь і навичок, відповідальним ставленням як до процесу, так і результату діяльності, вмінням самостійно мислити, ставити мету, визначати методи і прийоми її досягнення, орієнтуватися в новій ситуації.

2. Виховання самостійності як базової якості особистості в кожному віковому періоді набуває нових форм та змісту. У ранньому віці перші вияви самостійності з'являються в предметній діяльності та елементарному самообслуговуванні. У дошкільному віці розвиток самостійності набуває істотних змін. У зв'язку з розширенням досвіду самостійність та ініціативність дошкільника виявляються ширше й різноманітніше, чим впливають на зміст й особливості спілкування із середовищем, змінюється їх спрямованість і характер вияву. Сприятливі умови для цього створюють такі вікові новоутворення старшого дошкільного віку, як-от: розвиток мотиваційної сфери, формування вольових і моральних аспектів поведінки у зв'язку зі

включенням у сферу колективної діяльності, підпорядкування в ній соціально прийнятним нормам та правилам.

Самостійність дітей старшого дошкільного віку розглядаємо як морально-вольову якість, що характеризується свідомим і відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за допомогою до дорослого лише в разі потреби.

Самостійність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності розуміємо як обізнаність з ігровою роллю та змістом гри, незалежність у визначенні задуму гри, відповідальне ставлення дітей до дотримання правил поведінки у грі, активне та вміле володіння рольовими діями й наполегливе досягнення результату гри.

3. Узагальнюючи результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень зазначено, що виховні можливості для розвитку самостійності в дітей дошкільного віку створюють різні види дитячої діяльності. У дошкільному віці на перший план виходять гра, праця, продуктивні види діяльності, пізнавальна діяльність, а спілкування набуває глибини й нових форм. Кожен вид діяльності здійснює специфічний вплив на розвиток різних компонентів самостійності.

Виховні можливості гри в плані розвитку самостійності як особистісної якості дошкільника набагато ширші. Можливість використання в ігровій діяльності елементів інших видів діяльності сприяє розвитку всіх компонентів самостійності. Спрямованість на реалізацію мети гри, досягнення очікуваного результату, дотримання правил і вимог гри, змагальний інтерес сприяють розвитку вольового та поведінкового компонентів самостійності. Бажання бути прийнятим у гру однолітками, отримати певну роль у ній змушують дошкільника підпорядковуватися установленим правилам гри, формують у нього відповідальність перед колективом, розвивають уміння діяти узгоджено з бажаннями інших, тобто

сприяють розвитку морально-ціннісного компонента самостійності. Розв'язання будь-яких пізнавальних задач, що педагог ставить перед дитиною, відбувається значно легше, якщо воно пропонується дитині в ігровій формі. Гра сприяє розвитку в дітей пізнавального інтересу, заохочує до застосування на практиці вже засвоєних способів діяльності та пошуку нових, спрямовує на творче, нестандартне розв'язання ігрового завдання, тобто створює умови для розвитку когнітивного компонента самостійності.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАНOSTІ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Критерії, показники та рівнів вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Аналіз різних підходів щодо виховання самостійності як особистісної якості дозволив дійти висновку про те, що це багатокomпонентне явище, у складі якого науковці виділяють такі компоненти:

- вольовий (О. Кульчицька, М. Лісіна, та ін.);
- поведінковий (О. Денисюк, Г. Люблінська, та ін.);
- морально-ціннісний (Кузьменко, Т. Поніманська, А. Савченко та ін.);
- когнітивний (Н. Гавриш, Ю. Демидова, та ін.).

Кожен із компонентів містить певний перелік складових, що розкривають зміст становлення самостійності в дітей дошкільного віку й виявляються в її індивідуальному розвитку.

Вольовий компонент самостійності є джерелом її розвитку, що виявляється в певній самості дитини, в умінні використовувати свою внутрішню силу з метою досягнення задуманого. Психологи наголошують на залежності самостійності від формування самосвідомості дитини – усвідомлення свого «Я» і своїх можливостей [27; 28].

У розвитку вольового компонента самостійності провідного значення набуває мотиваційна спрямованість дитини на певну діяльність. У працях учених (Д. Ельконін, В. Котирло) наголошено, що процес і результат діяльності дитини залежать від того, на що вона була спрямована й заради чого була розпочата. Вияви самостійності виникають у діяльності, коли виконання завдання завершується одержанням цікавого для дитини

результату (продукту). Заради його отримання вона здатна долати певні перешкоди, виявляти цілеспрямованість і наполегливість [62; 28].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень в розвитку самостійності, дозволяє виділити такі складові вольового компонента: 1) усвідомлення свого «Я» і своїх можливостей; 2) активність і рішучість у пізнанні довкілля, установленні взаємозв'язків у ньому; 3) здатність виконувати свідомо мотивовані дії і спрямованість на позитивні досягнення всупереч можливим труднощам (Д. Ельконін, М. Лісіна) [62; 63].

У дослідженнях учених наголошується, що *поведінковий компонент самостійності* близький до вольового, але характеризує означену якість із позиції діяльності. Виявом поведінкового компонента є умілість дитини – те, як вона вміє застосовувати в самостійній діяльності отримані раніше знання та навички [50].

На думку О. Денисюк, самостійною, слід вважати ту дитину, яка відповідно свого віку та особистісних здібностей на власний розсуд обирає вид діяльності, роль у грі, матеріал для роботи, знаряддя, сама знаходить правильні рішення, долає певні труднощі, розв'язує проблемні ситуації. Серед критеріїв вияву самостійності в дітей раннього віку вона визначила уміння діяти незалежно, без допомоги дорослого, вияви ініціативи і творчості, стабільність цих виявів [19].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виокремити в поведінковому компоненті такі складові: 1) здатність підпорядковуватись установленим нормам та правилам поведінки, контролювати свої поведінкові вияви (М.Савченко, О. Смирнова); 2) уміння самостійно обирати діяльність, бути наполегливим у досягненні її результату (О. Денисюк, О. Удіна).

Дослідники звернули увагу на *морально-ціннісний аспект самостійності* як особистісної якості. Виявом означеного компоненту є ставлення до себе, інших та ситуації.

Науковці визначають самостійність як одну з п'яти груп моральних якостей особистості дитини, характеризують її як особистісну якість.

Виділяючи її в низці вольових якостей, що забезпечують особистості високу активність поведінки, готовність та здатність здолати перешкоди щодо поставленої мети, вони наголошують на поєднанні в самостійності морального та вольового компонентів [1].

На думку Т. Поніманської, набуття самостійності дитиною дошкільного віку, відіграє важливу роль під час виховання людяності як складової життєвої компетентності. Підкреслюється значущість вміння дитини самостійно регулювати поведінку на основі гуманістичних цінностей. Наголошено, що дійсно моральною можна вважати не ту людину, яка знає, що чинить правильно, а ту, яка не може діяти інакше, попри наявність чи відсутність винагороди за це [44].

О. Кононко у своїх дослідженнях першочергового значення надавала самостійності як моральній якості. Вона вважала, що самостійність набуває провідного значення для формування простору зовнішнього життя дошкільника. Вона спрямована на його повноцінну реалізацію себе як індивідуальності та соціальної істоти. Підкреслено значення ініціативності як складової самостійності. Автором зазначено, що морально розвинена дитина діє за правилами моралі з власної ініціативи, а не під керівництвом іншого [26].

З. Гуріна, вивчаючи становлення самостійності на етапі раннього дитинства, підкреслила неоднозначність зв'язку морального виховання зі становленням самостійності в дитини. Керівна роль дорослих у дитинстві сприяє тому, що дитина змушена підпорядковуватися встановленим ними правилам, орієнтуватися на усталені в соціумі норми поведінки. Дослідниця зауважила, що без розвитку такої якості, як самостійність, поведінка дитини набудатиме характеристик прямого наслідування без усвідомлення, без розуміння цих норм. [16].

Узагальнюючи вищевикреслені позиції, зазначимо, що формуванню моральної поведінки дитини на етапі дошкільного дитинства сприяє виховання самостійності як особистісної якості. Самостійна дитина прагне до

самостійного прийняття рішення, до дій без допомоги дорослого, спираючись на засвоєні знання про правила й норми поведінки.

Когнітивний компонент самостійності як базової якості в дітей дошкільного віку виявляється в обізнаності дитини. Він підкреслює зв'язок зростаючої самостійності дошкільника з його пізнавальною діяльністю. Про це свідчить низка досліджень, присвячених вивченню саме пізнавальної самостійності на різних вікових етапах. Вивченню становлення пізнавальної самостійності в дітей дошкільного віку в конструктивній діяльності присвячено працю Ю. Демидової. Авторка визначила самостійність як базову якість особистості, що формується в процесі відповідної діяльності, характеризується здатністю дитини застосовувати набуті знання на практиці та складається з емоційного, змістового (набуття знань, умінь та навичок) і вольового компонентів. Старший дошкільний вік учена визначила як оптимальний для формування першооснов пізнавальної самостійності, коли діти оволодівають мисленнєвими операціями й мають достатній рівень знань для оволодіння певними способами діяльності [18].

З. Власова, вивчаючи індивідуальний розвиток самостійності в дітей від трьох до п'яти років наголошувала, що саме пізнавальний компонент самостійності має вирішальне значення в пізнавальному розвитку дитини протягом дошкільного віку. Пізнавальну самостійність дошкільника вона розглядала як дослідницьку активність, що ініціюється самою дитиною в різних видах пізнавальної діяльності [11].

Серед складових когнітивного компонента самостійності дослідниками виділено: 1) здатність застосовувати набуті знання на практиці, уміння орієнтуватись у новій ситуації самостійно, без підказок інших (Ю. Демидова); 2) прагнення пошуку нових знань, дослідницька активність та власна ініціативність у різних видах пізнавальної діяльності (З. Власова); 3) вияви критичності та незалежності під час оцінювання нових фактів і явищ, самостійності в здійсненні логічних операцій, прогностичності та творчості (В. Моляко).

Аналіз поглядів педагогів та психологів на складові самостійності як базової якості особистості доводить, що незалежно від умовного поділу на вольовий, поведінковий, морально-ціннісний та когнітивний компоненти самостійності, усі вони тісно переплітаються. Їх складові можуть характеризувати ступінь розвитку кожного з цих компонентів залежно від змісту та спрямованості діяльності дитини, а також її особистісних виявів у ній. Відповідно до цього у структурі самостійності виділяємо особистісний та діяльнісний критерії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити критерії та показники, що характеризують рівень вихованості самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Серед них: *особистісний та діяльнісний критерії*. Особистісний критерій складається з показників: активність під час виконання рольових дій, незалежність у визначенні задуму гри, відповідальність за дотримання правил поведінки у грі. Діяльнісний критерій складається з показників: обізнаність з ігровими ролями та змістом гри, операціональність у виконанні ігрових дій, наполегливість у досягненні результату гри.

Особистісний критерій самостійності пов'язаний зі ставленням дитини до себе, інших, до ігрової ситуації. Бажання бути прийнятим у гру однолітків, зацікавленість сюжетом гри, знання змісту ролей, постають поштовхом до виникнення виявів самостійності, активності та ініціативності в рольових діях. Від успішності їх реалізації залежить бажання дитини й надалі брати на себе певні ролі, активно діяти в них, активізувати і спрямовувати інших учасників гри та їхні рольові стосунки. Розширення та поглиблення знань дитини з різних тем, накопичення ігрового досвіду, яскраві враження допомагають їй бути незалежною та творчою у процесі визначення задуму гри, узгоджуючи його з іншими учасниками. Прийняття дитиною правил поведінки у грі підводить її до розуміння відповідальності за їх дотримання перед партнерами, орієнтує на досягнення спільного задуму, розуміння бажань та очікувань партнерів по грі.

За оцінкою М.Савченко, особистісну самостійність у дошкільному віці можна характеризувати з позиції трьох етапів: залежність (невпевненість у ігрових діях, залежність від задуму партнерів по грі, виявлення активності лише в разі заохочення іншими учасниками гри); часткова залежність (вияви самостійності тільки в знайомій ігровій ситуації, орієнтація на задум інших, дотримання правил лише в разі критики партнерами по грі), незалежність (виявлення наполегливості, ініціативності та активності під час виконання рольових дій, незалежність і творчість у процесі здійснення задуму гри, дотримання правил гри) [50; 51].

Успішність ігрової діяльності залежить від рівня обізнаності дитини про роль та зміст гри, це надає їй впевненості у своїх силах, спрямовує на розгортання сюжету гри, появу нових сюжетних ліній. Важливого значення при цьому набуває вміння оперувати ігровими діями, виконання їх згідно з сюжетом, змістом ролі, спираючись на встановлені правила поведінки у грі. Отримання задоволення від гри поглиблює прагнення дитини до самостійності в ігровій діяльності, сприяє виявленню й розвитку в неї цілеспрямованості та наполегливості в досягненні результату гри.

Кожен із критеріїв визначається низкою показників, які представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії та показники вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Критерії	Показники
Особистісний	<ul style="list-style-type: none"> – активність під час виконання рольових дій; – незалежність у визначенні задуму гри; – відповідальність за дотримання правил поведінки у грі.
Діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> – обізнаність з ігровими ролями та змістом гри; – операціональність у виконанні ігрових дій; – наполегливість у досягненні результату гри.

Відповідно до визначених критеріїв і показників, схарактеризовано чотири рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: *високий, достатній, середній, низький*.

Діти **високого рівня** вихованості самостійності в ігровій діяльності характеризувалися активним та ініціативним ставленням до гри, були спрямовані на взаємодію з партнерами по грі, виявляли незалежність у визначенні ігрового задуму й заохочували інших дітей до висловлення власних ідей. Вони не тільки не потребували контролю щодо дотримання правил поведінки у грі, а вимагали їх дотримання від інших дітей, роз'яснювали значення правил для реалізації ігрового задуму. Під час реалізації обраної ролі діти означеного рівня користувалися рольовим мовленням, непорозуміння, що виникали у грі розв'язували за рахунок рольової взаємодії, були послідовними та різноманітними в ігрових діях. Серед ролей означеної підгрупи дітей переважали керівні, вони самостійно організовували гру, залучали до неї товаришів. Їхня гра відрізнялася не лише втіленням особистих прагнень у грі, а також спрямованістю на партнерів, прагненням спільно з іншими досягати результату гри, планувати разом із ними нову, як продовження попередньої, прогнозувати її результат. Означена підгрупа дітей отримала умовну назву «Організатори».

Для дітей **достатнього рівня** вихованості самостійності в ігровій діяльності були характерні активні дії, спрямовані не лише на реалізацію власної ролі, а й на активізацію інших учасників гри. Вони висловлювали власні ідеї щодо організації гри, орієнтуючись на задоволення вимог щодо задуму гри всіх її учасників. Самостійно називали та розподіляли ролі між партнерами по грі, у реалізації своєї ролі виявляли обізнаність, користувалися рольовим мовленням, але під час неузгодженості з партнерами, виходили з ролі, вступали в конфлікт. Діти цієї підгрупи не потребували підказок із боку дорослого щодо урізноманітнення та уточнення ігрових дій, самостійно регулювали дотримання визначених правил

поведінки у грі, були наполегливими в реалізації замисленого результату гри, спрямовуючи з цією метою власні ігрові дії та дії партнерів у необхідному напрямку. Прагненню до самостійності в ігровій діяльності означеної підгрупи дітей перешкоджало недосконале володіння ігровими діями, тому ця група отримала умовну назву «Зацікавлені».

Для дітей **середнього рівня** вихованості самостійності в ігровій діяльності були характерні вияви певної активності в реалізації прийнятої на себе ігрової ролі, вони висловлювали власні ідеї щодо визначення ігрового задуму й намагалися їх втілити, самостійно визначали ролі, що відповідали задуму, брали участь у їх розподілі, намагалися реалізувати взяті на себе роль за допомогою рольових дій відповідно до змісту. Ці діти виявляли розуміння наявності певних правил поведінки у грі, проте не завжди їх дотримувалися, хоча виявляли обурення з приводу порушення правил іншими учасниками гри. Вони були наполегливими в реалізації власного ігрового задуму, але не узгоджували свої прагнення з партнерами по грі. Діти з середнім рівнем самостійності в ігровій діяльності цікавилися більше реалізацією рольових дій, з якими ознайомив їх вихователь, застосуванням у грі набутого досвіду. Вони виявляли більший інтерес у тих сюжетно-рольових іграх, у яких могли виконувати доручену їм нескладну роль і не приймати самостійних рішень, які впливали б на хід загальної гри. Означена підгрупа дітей отримала умовну назву «Виконавці».

Діти **низького рівня** вихованості самостійності в ігровій діяльності відрізнялися відсутністю активності під час вибору та реалізації ігрової ролі, орієнтувалися на ігрові задуми інших дітей і не пропонували власні ідеї щодо організації самостійної гри, намагалися діяти за зрозумілою і доступною саме їм лінією гри. Їхні ігрові дії або відрізнялися відсутністю сюжету й визначались іграшкою, ігровим атрибутом або обмежувались одноманітними й повторюваними діями з предметами, що супроводжували сюжет. Ці діти не виявляли наполегливості в досягненні власного результату гри, не

дотримувалися встановлених іншими гравцями правил поведінки у грі. Під час ігор з іншими дітьми вони були пасивними, відрізнялися відсутністю прагнення до самостійної реалізації отриманих ігрових навичок, досить часто замість активної участі у грі з інтересом спостерігали за діями інших учасників.

До означених критеріїв та показників були розроблені ігрові завдання діагностичного змісту. Для визначення ступеня вияву показників особистісного критерію використовували такі завдання: «Обери собі бейдж» (активність під час виконання рольових дій), «Давай пограємо» (незалежність у визначенні задуму гри), «Правила поведінки у грі» (відповідальність за дотримання правил поведінки у грі).

Для визначення ступеня вияву показників діяльнісного критерію використовували такі завдання: «Нові іграшки» (обізнаність з ігровими ролями та змістом гри), «Навчи Пізнайко грати» (операціональність у виконанні ігрових дій), «Продовж гру» (наполегливість у досягненні результату гри). Ці методики ми запозичили у М. Савченко, яка досліджувала проблему виховання дошкільників [50]. Детально процедура виконання завдань подана у додатку А. Кількісні та якісні результати практичного вивчення вихованості самостійності старших дошкільників в ігровій діяльності будуть представлені у наступному підрозділі роботи.

Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми, ми окреслили й проаналізували компоненти, критерії і показники вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до визначених критеріїв і показників, схарактеризовано чотири рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: високий, достатній, середній, низький.

2.2. Стан вихованості самостійності дітей у сучасній практиці ЗДО

Методика констатувального етапу експерименту розроблялась відповідно до мети дослідження та була спрямована на *визначення рівнів вихованості самостійності* дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

У розробці програми дослідження, ми керувались загальноприйнятими методиками: вивчення критеріїв розвитку ігрової діяльності Д. Ельконіна; вивчення ігрової діяльності дітей дошкільного віку Г. Урунтаєвої; методика непрямої експрес-діагностики рівня психічного розвитку дошкільників М.Савченко [62; 60; 50].

Теоретичний аналіз довів значний потенціал сюжетно-рольової гри у вихованні самостійності дітей старшого дошкільного віку, оскільки вона є найбільш показовою у вияві старшими дошкільниками незалежності під час визначення задуму, наполегливості в його реалізації, характеристики обізнаності про роль та зміст гри, активності та операціональності в ігровій діяльності.

Для набуття об'єктивних даних щодо стану і характеру самостійності дітей у сюжетно-рольових іграх було обрано метод спостереження. Використовували стандартизоване спостереження, що проводилося за спеціально розробленою схемою, у якій відображалися показники самостійності дітей в ігровій діяльності, їх зміст, ступінь вияву, оцінка, кількість сеансів спостереження. Отримані результати фіксувались у відповідних протоколах.

Спостереження проводилося упродовж місяця в умовах експериментального закладу дошкільної освіти №9 «Журавлик» міста Прилуки. Організація спостережень відбувалась у першу та другу половини дня, під час вільної самостійної діяльності дітей. Час проведення спостереження визначався інтересом дітей до гри і фіксувався у відповідних протоколах.

Включення до гри дітей відбувалося за пропозицією вихователя. Для стимулювання виникнення та розгортання сюжетно-рольової гри використовували ігрові завдання, уведення нових ігрових атрибутів, включення до гри експериментатора, ігрового персонажа. Для виявлення рівня вихованості кожного з критеріїв самостійності, використовували низку ігрових завдань, що сприяли їх вияву дітьми під час спостереження. Для цього було обрано сюжетно-рольові ігри, в які найчастіше грають діти всіх експериментальних груп. Серед них було виділено такі: «Магазин», «Лікарня», «Родина». Для цих ігор було обладнано відповідні куточки в ігрових кімнатах експериментальних груп з атрибутикою до цих ігор.

Проаналізуємо кількісні та якісні результати, отримані під час виконання дітьми ігрових завдань за особистісним та діяльнісним критеріями.

За особистісним критерієм дітям пропонували ігрові завдання «Обери собі бейдж», «Давай пограємо», «Правила поведінки у грі».

Метою ігрового завдання «Обери собі бейдж» було визначити ступені вияву дітьми активності під час виконання рольових дій.

За результатами виконання дітьми цього ігрового завдання, нами зафіксовано в експериментальній групі 14 % дошкільників з високим ступенем та 22 % дітей з достатнім рівнем вияву активності під час виконання рольових дій. Ці діти не лише виявляли власну активність у реалізації ролі, а й активізували дітей із більш низьким ступенем вияву означеного показника – пропонували їм обрати той чи той бейдж. Їхні дії було спрямовано на розгорнення сюжету гри, заохочення до сумісної гри інших дітей. Дошкільники, яких було віднесено до високого ступеня, у реалізації власної ролі не лише активізували інших дітей, а були прикладом для них, надавали їм необхідну допомогу, спрямовували їхні рольові дії, скеровували рольові стосунки під час гри.

До середнього ступеня вияву активності під час виконання рольових дій було віднесено 32 % дітей експериментальної групи. Вони були

достатньо активними в реалізації ролі, яку обирали для себе за бейджем, вона відповідала їхнім інтересам, були обізнані про цю роль. Діти захоплено виконували відомі їм рольові дії, прагнули отримати певний результат гри. Проте, під час виконання рольових дій, які їм пропонували інші учасники гри у процесі розподілу ролей за бейджами, або малознайомих, нецікавих для них – виявляли невпевненість або, навпаки, упертість. Їм важко було узгоджувати свої дії з іншими учасниками, що призводило до передчасного припинення гри.

32 % дітей експериментальної групи було віднесено до низького ступеня вияву активності в ігровій діяльності. Вони довго примірялися до гри, не могли обрати собі бейдж, спостерігали за діями однолітків, вихователя, виявляли невпевненість у діях, вагання. У процесі ігрової взаємодії вони рідко виявляли ініціативність, не пропонували свої ідеї, а дублювали рольові дії, продемонстровані іншими учасниками гри, частіше брали роль виконавця й діяли під керівництвом інших дітей.

Метою ігрового завдання *«Давай пограємо»* було визначити ступені вияву дітьми незалежності у визначенні задуму гри.

За результатами виконання ігрового завдання дітьми експериментальної групи, до високого ступеня було віднесено 12 %. Вони були активними учасниками сюжетно-рольових ігор, висловлювали пропозиції щодо змісту та розвитку гри, при цьому узгоджували свій задум з іншими дітьми, були досить толерантні у своїх оцінках, показували іншим позитивний приклад здійснення задуму та спрямованості на його досягнення. Їхні пропозиції сприяли включенню до гри інших дітей, а підтримка з їхнього боку сприяла розгортанню ігрового сюжету.

Достатній ступінь вияву незалежності у визначенні задуму гри було відзначено у 16 % дітей. Вони узгоджували свій задум з іншими учасниками гри, проте їхні пропозиції та дії носили авторитарний характер, вони вказували на «неправильність» здійснення задуму іншими, не помічаючи власного відхилення від теми.

30 % дітей експериментальної групи виявили *середній ступінь* незалежності в процесі здійснення задуму. Вони пропонували власний задум, діяли за ним, проте не узгоджували з іншими учасниками гри, що не сприяло її розгортанню. 42 % дітей було віднесено до *низького ступеня*, оскільки вони не виявляли незалежності в здійсненні задуму гри, а приймали задум інших, орієнтувалися на підказки вихователя. У процесі гри за задумом, який запропонували інші учасники гри, активність цих дітей поступово згасала, подекуди вони передчасно виходили з гри. Вони або так і не визначилися, яку роль для себе обрати, поки їх не зорієнтували партнери по гри, або копіювали ігровий задум інших дітей.

Метою ігрового завдання «Правила поведінки у гри» було визначити *ступені вияву дітьми відповідальності за дотримання правил поведінки у гри*.

Високий ступінь вияву відповідальності за дотримання правил поведінки у гри було визначено у 8 % дітей експериментальної групи. Їх відрізняло усвідомлене ставлення до визначених у гри правил поведінки, дотримання їх протягом усієї гри, роз'яснення іншим учасникам того, як вплине порушення ними правил на перебіг гри. Розуміли і приймали правила поведінки у гри 18 % дітей, яких було віднесено до *достатнього ступеня*. Вони намагалися дотримуватися встановлених у гри правил поведінки, але в процесі гри не завжди помічали їх порушення з боку інших. 30 % дітей ми віднесли до *середнього ступеня*, оскільки вони розуміли та приймали правила поведінки у гри, але не завжди їх дотримувалися, хоча слідкували за дотриманням правил іншими учасниками гри. До *низького ступеня* було віднесено 44 % дітей експериментальної групи. З'ясувалось, що ці діти не виявляли відповідального ставлення щодо дотримання правил поведінки, установлених у творчій гри її учасниками. Їм був зрозумілий зміст правил, але протягом гри ці діти намагалися їх обходити, що часто призводило до конфліктів з іншими учасниками гри.

Отримані під час спостереження результати за рівнем вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку за особистісним критерієм згруповано в таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку за особистісним критерієм

Рівень	Експериментальна група		Контрольна група	
	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%
Високий	6	12	5	10
Достатній	9	18	11	22
Середній	15	30	16	32
Низький	20	40	18	36

Тож нами визначені такі *рівні вихованості самостійності в ігровій діяльності за особистісним критерієм*: високий рівень – 12 % дітей експериментальної та 10 % контрольної груп; достатній рівень – 18 % дітей експериментальної та 22 % контрольної груп; середній рівень – 30 % дітей експериментальної та 32 % контрольної груп; низький – 40 % дітей експериментальної та 36 % контрольної груп.

За діяльнісним критерієм дітям пропонували *ігрові завдання «Нові іграшки», «Навчи Пізнайку грати», «Продовж гру»*.

Метою ігрового завдання «Нові іграшки» було *визначити ступені вияву дітьми обізнаності про роль та зміст гри*.

У процесі спостереження за іграми дітей було визначено залежність ступеня вияву обізнаності дітей з ігровими ролями та змістом гри з рівнем їхньої самостійності в ігровій діяльності. Більш розгорнутими та самостійними були ігри дітей, які виявляли до неї більший інтерес. Обізнаність з ролями допомагала їм краще відобразити зміст гри, рольові стосунки в ній. Так, *високий ступінь вияву обізнаності з ігровими ролями та змістом гри* було виявлено в 10 % дітей експериментальної групи. У реалізації визначеної через розподіл ролі, вони намагалися відобразити крім

дій, які можна було здійснювати з новими ігровими атрибутами та іграшками, рольову поведінку, уявити особливості характеру образу, діяли в межах ігрових стосунків. Конфлікти, що виникали, намагалися розв'язати за рахунок рольової взаємодії. До достатнього ступеня було віднесено 14 % дітей, які намагалися відобразити зміст ролі через ігрові дії, користувалися рольовим мовленням, проте під час виникнення суперечливих ситуацій, припиняли гру й починали деструктивно розв'язувати конфліктну ситуацію.

До середнього ступеня було віднесено 38 % дітей. Вони називали роль, яку вони планували взяти на себе у грі, проте реалізували її тільки в рольових діях із новими атрибутами чи іграшкою. Вони брали участь у розподілі ролей на початку гри, але завжди обирали для себе роль виконавського характеру, яку могли відобразити в діях. 38 % піддослідних дітей було віднесено до *низького ступеня вияву обізнаності* про роль та зміст гри. Вони виявляли відсутність інтересу до сюжету гри, що впливало на їхню активність у грі: потребували постійних підказок із боку зацікавлених у грі партнерів, швидко втрачали до неї інтерес, переключалися на ігри, у яких могли діяти самостійно. Це, у свою чергу, призводило до спрощення змісту гри, визначеності ігрових дій іграшкою, незв'язності ролей (переключення від однієї ролі до іншої), безсюжетності.

Метою ігрового завдання «*Навчи Пізнайку грати*» було *визначити ступені вияву дітьми операціональності у виконанні ігрових дій.*

До високого ступеня вияву операціональності у виконанні ігрових дій було віднесено 14 % дітей експериментальної групи. Ігрові дії, які вони демонстрували Пізнайку, відповідали змісту гри, не потребували підказок із боку інших, були різноманітними. У процесі гри ці діти узгоджували власні ігрові дії з партнерами, допомагали іншим спрямовувати власні дії на реалізацію ролі в ключі змісту гри. *До достатнього ступеня* було віднесено 14 % дітей. Їхні ігрові дії також визначалися роллю та змістом гри, що обговорювалися перед цим, відрізнялися послідовністю та різноманітністю,

проте під час гри вони не враховували інтереси інших, продовжували діяти згідно з обраною лінією поведінки.

Якісний аналіз спостереження за дітьми у вільній ігровій діяльності зазначив той факт, що не завжди ступінь обізнаності дитини про роль та зміст гри впливав на її вміння виконувати ігрові дії. Так, були діти, які виявили достатній ступінь за попереднім показником (були активними під час визначення змісту гри, самостійно розподіляли ролі, розповідали, які дії притаманні тому чи тому образу), але на етапі безпосередньої демонстрації рольових дій були несміливими, діяли одноманітно, потребували показу й підказки з боку партнерів у грі. 38 % таких дітей було віднесено до *середнього ступеня вияву операціональності*.

Низький ступінь вияву операціональності у виконанні ігрових дій було виявлено в 34 % дітей. У реалізації змісту сюжетно-рольових ігор («Магазин», «Лікарня», «Родина») вони обмежувалися діями з предметами (атрибути продовжувала визначати сюжет гри), їхні дії були одноманітні та повторювані.

Метою ігрового завдання «Продовж гру» було *визначити ступені вияву дітьми наполегливості в досягненні результату гри*.

До *високого ступеня* дітей експериментальної групи було віднесено 6 %. Ці діти, були не лише наполегливі в досягненні спільного результату гри, а виявляли бажання продовжити гру наступного разу, пропонували майбутній результат наступної гри. *Достатній рівень наполегливості* в досягненні результату гри виявили 18 % дітей. Вони брали активну участь у реалізації задуму сюжетно-рольової гри, який було запропоновано на початку гри. Проте, їх більше цікавила сумісна гра, спрямована на досягнення результату, а не бажання розгортати сюжет, планувати розвиток гри з наступними результатами. До *середнього ступеня* було віднесено 40 % дітей, які виявляли спрямованість на результат гри, прагнули її продовження, намагалися розв'язувати проблеми, що виникали під час гри, проте не враховували очікування партнерів по грі, що призводило до конфліктних

ситуацій, припинення гри іншими її учасниками. *До низького ступеня* вияву наполегливості в досягненні результату гри було віднесено 36 % дітей, які під час сюжетно-рольових ігор вони продовжували гру лише за вимогою партнерів або припиняли ігрові дії, переключалися на іншу діяльність.

Підсумуємо результати, отримані під час спостереження за виявами показників діяльнісного критерію самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні вихованості самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку за діяльнісним критерієм

Рівень	Експериментальна група		Контрольна група	
	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%
Високий	5	10	6	12
Достатній	8	16	10	20
Середній	19	38	16	32
Низький	18	36	18	36

Як видно з таблиці, визначено такі рівні вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності за діяльнісним критерієм: високий рівень – 10 % дітей експериментальної та 12 % – контрольної груп; достатній рівень – 16 % дітей експериментальної та 20 % – контрольної груп; середній рівень – 38 % дітей експериментальної та 32 % – контрольної груп; низький – по 36 % дітей експериментальної та контрольної груп.

На підставі кількісних результатів, одержаних під час спостереження за особистісним та діяльнісним критеріями самостійності, визначили рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності (див. табл. 2.3).

**Рівні вихованості самостійності в ігровій діяльності
дітей старшого дошкільного віку**

Рівень	Експериментальна група		Контрольна група	
	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%
Високий	5	10	6	12
Достатній	8	16	9	18
Середній	20	40	17	34
Низький	17	34	18	36

Ми виявили, що на високому рівні було виявлено 10 % дітей експериментальної та 12 % – контрольної груп. До достатнього рівня було віднесено 16 % дітей експериментальної та 28 % – контрольної груп. На середньому рівні було виявлено 40 % дітей експериментальної та 34 % – контрольної груп. До низького рівня віднесено 34 % дітей експериментальної та 36 % – контрольної груп.

На підставі кількісних результатів, отриманих під час констатувального експерименту, визначили якісну характеристику рівнів вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що більшість дітей перебувала на низькому та середньому рівнях вихованості самостійності в ігровій діяльності, що обмежує їхні можливості в плані прийняття самостійних рішень, реалізації власних бажань у грі, уміння встановлювати самостійно взаємодію з партнером у грі й досягати її результатів без допомоги інших. Це вказує на необхідність проведення цілеспрямованої роботи з дітьми старшого дошкільного віку з метою підвищення в них рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності.

Таким чином, отримані під час констатувального експерименту результати переконали нас у необхідності пошуку педагогічних умов, які задовольняли б запити сучасного дошкільного закладу, сприяли збагаченню ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку, підвищенню в них рівня самостійності у грі. Ураховуючи важливість розвитку самостійності в ігровій діяльності, вважаємо за необхідне створення та апробацію моделі виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Висновки до другого розділу

1. Систематизовані погляди на проблему самостійності як особистісної якості дали змогу виділити в її структурі такі *компоненти*: *вольовий* (виявляється в певній самості дитини, у вмінні використовувати свою внутрішню силу з метою досягнення задуманого), *поведінковий* (виявляється у вмінні дитини застосовувати в самостійній діяльності отримані раніше знання та навички), *морально-ціннісний* (виявляється у ставленні до себе, інших та ситуації), *когнітивний* (виявляється в обізнаності дитини, прагненні до пошуку нових знань, дослідницькій активності, ініціативності, критичності).

Означені компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Їх складові можуть характеризувати ступінь розвитку кожного з цих компонентів залежно від змісту та спрямованості діяльності дитини, а також її особистісних виявів у ній. Відповідно до цього нами виокремлено *особистісний та діяльнісний критерії*, які знаходяться у взаємозалежності: самостійність зростає у відповідності з оволодінням дитиною якомога більшою кількістю різних видів діяльності паралельно з опануванням усіх етапів особистісної самостійності.

2. *Показниками особистісного критерію самостійності* в ігровій діяльності було визначено: активність під час виконання рольових дій, незалежність у визначенні задуму гри; відповідальність за дотримання правил поведінки у грі. *Показниками діяльнісного критерію самостійності* виступили: обізнаність з ігровими ролями та змістом гри, операціональність у виконанні ігрових дій, наполегливість у досягненні результату гри.

3. Метою констатувального етапу експерименту було *визначення рівнів вихованості самостійності* дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Оцінка рівнів проводилася за виділеними критеріями та показниками. Особистісний критерій визначався за показниками: активність

під час виконання рольових дій; незалежність у визначенні задуму гри; відповідальність за дотримання правил поведінки у грі. Показниками діяльнісного критерію були: обізнаність з ігровими ролями та змістом гри; операціональність у виконанні ігрових дій; наполегливість у досягненні результату гри.

Відповідно до змісту виділених критеріїв та показників було схарактеризовано *чотири рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності*: високий, достатній, середній, низький.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що в дітей старшого дошкільного віку виявлено переважання середнього (40 % дітей) та низького (34 % дітей) рівнів самостійності в ігровій діяльності. Результати констатувального експерименту підтвердили, що низький рівень вихованості самостійності дітей в ігровій діяльності обмежує їхні можливості в плані прийняття самостійних рішень, реалізації власних бажань у грі, уміння встановлювати самостійно взаємодію з партнером у грі й досягати її результатів без допомоги інших. Це переконало в необхідності проведення цілеспрямованої роботи з дітьми старшого дошкільного віку з метою підвищення в них рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності.

РОЗДІЛ III. СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Педагогічні умови – це свідомо створені педагогом обставини, від яких залежить успішність протікання педагогічного процесу, спрямованого на виховання особистості дитини.

Під час пошуку умов, що сприяють вихованню самостійності в ігровій діяльності, ми спирались на праці дослідників, присвячені питанням становлення й розвитку самостійності в дітей дошкільного віку (В. Кузьменко, О. Удіна та ін.), організації самостійної ігрової діяльності на етапі дошкільного дитинства (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Д. Менджерницька, Н. Михайленко та ін.) та отримані результати діагностики [33; 59; 5; 6; 13; 36; 37]. Це уможливило виокремлення педагогічних умов, які б забезпечили виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Серед них:

- наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля;
- організація предметно-розвивального ігрового середовища;
- занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

Розглянемо докладніше вищезазначені умови.

Рівень самостійності дітей дошкільного віку в будь-якій діяльності залежить від *рівня їх знань* про цю діяльність та досвіду володіння нею. Вони є основою вияву самостійності дітей у діяльності, бо дозволяють адекватно, ефективно й конструктивно діяти в ситуаціях, пов'язаних із розв'язанням певних завдань. Саме тому педагогічна умова – наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля – є першочерговою в плані

виховання самостійності в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку.

На необхідність збагачення знань дітей про довкілля з метою розвитку їхньої ігрової діяльності вказували Л. Артемова, А. Бурова, Н. Гавриш, та інші. Так, А.Бурова наголосила, що для організації ігрової діяльності з дітьми, педагогу слід урахувувати рівень їхніх знань про предметний і соціальний світ. При цьому слід прагнути не до кількісного збільшення знань про події та явища реального світу, а до якісного: слідкувати за глибиною їх засвоєння, рівнем усвідомленості, сприйняття. Значення при цьому набуває емоційність надання цих знань дітям, уміння їх зацікавити [7].

Несформованість необхідного запасу знань заважає дитині виявити себе у грі, вільно діяти в ній. Ось чому непідготовлені до ігрової діяльності діти невпевнені у своїх діях, виявляють меншу активність порівняно з дітьми краще обізнаними з теми гри; швидко втрачають інтерес до цієї гри й переключаються на більш знайомі; потребують постійних підказок із боку учасників гри, вихователя. Ігри цих дітей вирізняються спрощеністю змісту, безсюжетністю, а ігрові дії визначаються наявними іграшками.

На думку Н.Михайленко, озброєння дітей системою знань про соціальне довкілля має бути насиченим відповідними контактами з однолітками, рідними й близькими, а також сторонніми людьми. Це відбувається за допомогою різноманітних форм та методів: бесіди, спостереження, екскурсії, елементарні досліди, читання художніх творів, перегляд відеофільмів, мультфільмів, телепередач за темою гри, проблемні ситуації, показ способів виготовлення атрибутів для гри або іграшок засобами зображувальної та трудової діяльності. Відповідно до обраної теми гри доцільно визначити «джерела» відповідних знань: місце, притаманні умови, необхідні предмети, соціальні ролі тощо [37].

Наступна умова – *значення організації предметно-розвивального середовища* – відзначено у працях Н. Ветлугіної, О. Денисюк, К. Крутій, Н. Кудикіної та ін. [53; 19; 30; 31].

Предметно-розвивальне середовище, на думку К. Крутій, представляє «природні, комфортні, раціонально-організовані обставини, насичені різноманітними сенсорними, дидактичними та ігровими матеріалами, під час добору яких педагоги орієнтуються на пізнавальні запити та інтереси дітей. У такому середовищі дітям забезпечено підтримку щодо встановлення, затвердження відчуття упевненості в собі, можливості випробувати й використати свої здібності, самостійність, затвердити себе як активного діяча з побудови власного образу Я» [126, с. 132].

О. Долинна, О. Низковська зауважили, що розвиток самостійної вільної ігрової діяльності дітей залежить від низки чинників, серед яких виокремлюють наявність предметно-ігрового, природного, соціального розвивального середовища, урахування простору власного «Я» кожної дитини. Насиченість предметно-ігрового середовища сприяє виникненню бажання дітей розгортати самостійну гру, стимулює їхню ініціативність, цілеспрямованість у грі. Серед вимог, що ставляться до предметно-ігрового середовища, виділяють: домірність іграшок та обладнання віку дітей, їх різноманітність, зручність розміщення в доступних місцях без скупчення [20].

Отже, предметно-розвивальне ігрове середовище є спеціально створеним ігровим центром, метою якого є створення ситуації вибору, сприяння виникненню творчих задумів та прагнення до змістовної зайнятості. До його складу входять різноманітні іграшки, ігрові атрибути, зменшені предметні зразки простору й об'єктів уявного світу (макети, копії, моделі) тощо. Певне значення для розгортання гри має використання предметів-замінників, вони сприяють розвитку уяви дітей, допомагають розширювати предметне поле гри.

Аналіз теоретичних праць та результати експериментального дослідження дозволили виокремити чинники, що сприяють продуктивності означеної педагогічної умови. Серед них: різноманітність іграшок, атрибутів та ігрових матеріалів; їх відповідність віковій групі; зручне розташування без

скупчення; наявність атрибутів та ігрових матеріалів, що застосовуються під час організованої вихователем діяльності; гнучкість і мобільність ігрового простору.

Розглянемо наступну умову – *занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність*. За визначенням Психологічного енциклопедичного словника, гру трактують як вид психічної активності в умовних обставинах, що дозволяє вправляти психічні та психофізіологічні можливості індивіда. Так само, психічна активність виявляється як психічна діяльність, здійснення пізнавальних, емоційних та вольових актів [21]. Отже, рівень розвитку ігрової діяльності дітей взаємопов'язаний із рівнем інтенсивності її впливу на розвиток пізнавальної, емоційної та вольової сфер. Чим вищий рівень розвитку ігрової діяльності дошкільника, тим більш значущий її виховний вплив на становлення й розвиток особистості дитини.

Активність в ігровій діяльності дитини дошкільного віку відповідає її вікових особливостей, що виявляється в гострій потребі опанувати соціальний досвід світу дорослих (Д. Ельконін, О. Леонт'єв). Рівень цієї активності залежить від наявності досвіду певної діяльності, умов, у яких вона відбувається, ставлення дорослого до неї. Особливе значення має можливість дитини самостійно зануритись у цю діяльність, спробувати в ній свої сили, утілити бажання, спираючись на власні спонування [62; 34]..

Активній самостійній ігровій діяльності дітей дошкільного віку заважає надмірна опіка з боку дорослого, пригнічення їхньої ініціативності (А. Бурова, А. Богущ, Н. Гавриш, та ін.) [7; 6; 13]. Водночас позитивний вплив здійснює надання права вибору й певного ступеня свободи дітям (О. Акулова, О. Удіна та ін.) [1; 59].

Занурення дітей у самостійну ігрову діяльність потребує часу й її планування педагогом (З. Гуріна). Завдяки цьому вихователь може в непрямій формі забезпечити належний рівень самостійності дітей в ігровій діяльності, сприяти її змістовності. Вихователь через підказки допомагає дітям самим обрати тему гри, іграшки та атрибути до неї. Педагог може

періодично вносити зміни в предметно-розвивальне ігрове середовище, доповнювати його, чим спрямовувати увагу дітей на нові об'єкти та предмети з метою появи в їхніх іграх нових сюжетних ліній [16].

Отже, реалізація окреслених педагогічних умов (наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля; організація предметно-розвивального ігрового середовища; занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність) забезпечує ефективність виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Із метою практичного вивчення педагогічних умов виховання самостійності дошкільників в ігровій діяльності, нами було використано анкетування, у якому взяли участь 12 вихователів різних категорій, які працюють у закладі дошкільної освіти №9 «Журавлик» міста Прилуки та проаналізовано їх плани освітньої роботи у ЗДО.

Вивчаючи плани освітньої роботи вихователів, було звернено увагу на той факт, що завдання з виховання самостійності виділяються, проте, визначення цих завдань у перспективному плані не завжди знаходить своє відображення в практичній діяльності вихователів. Виявлено, що більше уваги з розвитку самостійності в дітей дошкільного віку приділено під час організованої образотворчої діяльності (самостійне застосування засвоєних прийомів роботи з різними матеріалами в ліпленні, малюванні, аплікації), трудової діяльності (особливо під час чергування), комунікативно-мовленнєвої діяльності (розвиток уміння самостійно висловлювати власну думку, вступати в діалог тощо). Значну увагу розвитку самостійності дошкільників у планах навчально-виховної роботи приділено під час проведення бесід, розмов із дітьми на особистісні та загальні теми. Серед методів і прийомів найчастіше застосовують заохочення та спонукання до самостійної діяльності під час занять; показ, роз'яснення та контроль за ходом виконання дітьми поставлених дорослим завдань під час їх партнерської взаємодії.

Анкетування вихователів дозволило з'ясувати рівень їхніх знань про самостійність як особистісну якість та усвідомлення значущості її формування з дошкільного віку; з'ясувати педагогічні умови, методи та прийоми, які, на думку педагогів, сприяють розвитку самостійності дітей дошкільного віку. 40 % педагогів вбачають вияви самостійності в дитини, яка має навички самообслуговування та вміє протягом певного часу займати себе діяльністю, що її цікавить. 38,7 % педагогів називали самостійною дитину, яка вміє діяти незалежно від допомоги дорослого, не потребує постійного керівництва з його боку і здатна виявляти власне ставлення до діяльності. 21,3 % педагогів схилилися до думки, що самостійна дитина здатна приймати й розв'язувати поставлену задачу, виявляє при цьому ініціативність, цілеспрямованість, відповідальність, творчість. Ці відповіді демонструють, що більшістю вихователів, не визначають всіх аспектів означеної особистісної якості.

Встановлено, що провідними методами у вихованні самостійності педагоги відзначають *гру, працю* (41,3 %) та інші види діяльності: бесіди за означеною темою (28,7 %); власний приклад (20 %); схвалення та заохочення (10 %). На думку педагогів-практиків, вихованню самостійності в дошкільному віці сприяють усі види діяльності: ігрова, трудова, продуктивна, пізнавальна діяльність, спілкування. 70 % педагогів наголосили на дієвості сюжетно-рольових, дидактичних, театралізованих ігор.

У визначенні педагогічних умов, які необхідно створити в закладі дошкільної освіти з метою виховання самостійності в дітей дошкільного віку, виявлені: необхідність «створення розвивального середовища», яке надасть дошкільникам можливість виявляти себе в різних сферах, знаходити шляхи своєї самореалізації; забезпечення атмосфери довіри, позитиву, підтримки та заохочення до самостійних дій із боку дорослих; зменшення кількості дітей у групах, створення куточків самостійної роботи; збільшення часу для самостійної діяльності дітей.

Із метою детального вивчення досліджуваної проблеми було проведено анкетування батьків дітей старшого дошкільного віку (28 осіб). Для з'ясування ставлення батьків до проблеми виховання самостійності в дітей дошкільного віку, сутності та умов, які забезпечують його ефективність у родині, нами було розроблено анкету з відкритим типом запитань, які було спрямовано на (див. додаток).

За результатами опитування, всі опитані батьки розуміють сутність проблеми виховання самостійності у власних дітей, проте, інтерпретацію самого поняття самостійності дошкільника, 47,3 % звужують до володіння ним навичками самообслуговування; 31,5 % опитаних характеризують її як ініціативне, критичне, відповідальне ставлення до власної діяльності; 19 % батьків самостійність дитину визначали її як здатність виконувати певну роботу без постійного контролю та керівництва з боку дорослих. Необхідність виховання самостійності в дитини, 26,1 % батьків убачали лише як умову успішного навчання у школі; 19,5 % батьків визначили важливість розвитку цієї якості для становлення особистості в цілому й підкреслювали важливість її розвитку з дошкільного віку. Викликала занепокоєння ситуація, коли 4,9 % опитаних батьків не вбачають за потрібне виховувати самостійність із дошкільного віку, обґрунтовуючи свій вибір невчасністю (занадто рано) такої діяльності.

Визначаючи причини виникнення несамостійності в дітей дошкільного віку, більшість батьків (54,9 %) вказали небажання дитини виявляти самостійність у діях, з якими вона здатна впоратися, надмірну опіку з боку дорослих. Вказували на особливості характеру самої дитини: «недостатньо самостійна через непосидючий характер», «невпевнена у своїх силах дитина, сором'язлива», «через особливості темпераменту», «через власну впертість або просто лінується» (27,2 % опитаних).

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних досліджень, дозволив окреслити і проаналізувати педагогічні умови ефективності (наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля; організація

предметно-розвивального ігрового середовища; занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність) виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Практичне вивчення означених педагогічних умов, яке здійснювали шляхом опитування вихователів і батьків, підтвердило висновки, зроблені в теоретичній частині роботи.

3.2. Зміст роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Робота щодо виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності здійснювалася за трьома напрямками: із дітьми, їх батьками та вихователями.

Формувальний етап експерименту тривав з червня 2020 р. по серпень 2020 р. на базі ЗДО №9 «Журавлик» міста Прилуки. У формувальному експерименті взяли участь 30 дітей старшого дошкільного віку, 28 їх батьків, 12 вихователів.

На основі аналізу науково-теоретичної бази дослідження та отриманих під час констатувального етапу експерименту результатів було розроблено експериментальну систему роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, яка охоплювала: *три етапи (інформаційно-ознайомлювальний, тренувально-ігровий, самостійно-діяльнісний)*.

Організація ігрової діяльності з дітьми відбувалась у таких формах: групова, індивідуально-групова (для роботи з дітьми різних рівнів вихованості самостійності в ігровій діяльності згідно з результатами, отриманими на констатувальному етапі експерименту), індивідуальна (використання окремих вправ та завдань із дітьми з урахуванням їхніх

індивідуальних особливостей, засвоєння знань та вмінь, що потрібні для організації гри).

Метою **інформаційно-ознайомлювального етапу** було збагачення знань дітей для гри (уточнення, поглиблення та систематизація уявлень і практичних дій дітей у життєвому аспекті); включення самих дітей у процес. На цьому етапі було використано такі методи та прийоми: спостереження, екскурсії, читання художніх творів, перегляд відеофільмів, мультфільмів, телепередач з теми ігрового проекту, бесіди з теми гри, бесіди із фахівцями, проблемні ситуації, показ способів виготовлення атрибутів для гри засобами образотворчої та трудової діяльності.

На інформаційно-ознайомлювальному етапі реалізувалися такі педагогічні умови, як наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля та організація предметно-розвивального ігрового середовища.

Тренувально-ігровий етап передбачав стимулювання подальшого ознайомлення дітей із тематичним ігровим полем; практичне використання дітьми самостійних рольових дій (відображення особливостей поведінки, притаманних персонажу дій, мовних штампів, зовнішнього вигляду, варіантів образу (веселий, сумний, злий тощо), використання атрибутів); залучення дітей до розподілу ролей у сюжетно-рольових іграх; безпосередня реалізація ролей гри разом із вихователем у тренувальному режимі (за варіантами); залучення батьків до організації відповідних тренувально-ігрових дій у домашніх умовах; тренування ігрових дій в умовах створеного рольового міні-середовища; стимулювання й підтримка творчих виявів у реалізації ролі дитиною; сприяння налагодженню партнерської взаємодії в ігрових ситуаціях (самостійно домовлятися, справедливо розподіляти ролі, попереджати конфліктну поведінку або самостійно розв'язувати конфліктну ситуацію в етично-прийнятій формі); з'ясування та вивчення правил гри.

Цей етап передбачав такі методи та прийоми роботи з дітьми: обговорення плану логічних дій ігрового проекту; моделювання рольових портретів та карт ігрового проекту, вправляння в умінні роботи за ними;

прищеплення умінь позитивного розв'язання конфліктних ситуацій у грі; підготовки та відбору атрибутів до кожної ролі; заохочення творчих виявів дітей у грі; вправлення в умінні розігрувати рольові дії відповідно до теми проекту; тренування ігрових дій, взаємотренування; змагання; роз'яснення правил поведінки у грі; безпосередня гра, організована вихователем.

На тренувально-ігровому етапі реалізувалися такі педагогічні умови, як організація предметно-розвивального ігрового середовища та занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

Самостійно-діяльнісний етап зазначеної моделі було зорієнтовано на реалізацію самостійної ігрової діяльності дітей; стимулювання спрямованості дітей на життєтворчі вияви у грі, цілеспрямованість у реалізації ролі та змісту гри; підтримку інтересу дітей до ігор та бажання включатись у гру однолітків; стимулювання бажання грати разом і спільно користуватись атрибутами гри; розширення змісту ігрового проекту.

Використовували такі методи та прийоми роботи: гра, організована дітьми самостійно; вправлення в побудові діалогу за сюжетом ігрового проекту; елементи змагання. На цьому етапі реалізувалися такі педагогічні умови, як організація предметно-розвивального ігрового середовища та занурення дітей в активну

Переважала групова форма організації роботи, спрямована на проведення святкових заходів, оформлення теки за результатами роботи із батьками. Нами розроблена *програма «Виховуємо самостійність дитини у грі»* (додаток).

Мета програми:

- викликати інтерес у педагогів та батьків до розвитку самостійності як особистісної якості;
- підвищити обізнаність педагогів та батьків про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства;
- ознайомити вихователів із методом ігрових проектів та алгоритмом їх розробки;

– створити мобільне предметно-розвивальне середовище для виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Основними завданнями програми стали:

- підвищення рівня поінформованості педагогів та батьків щодо сучасних технологій виховання й розвитку дітей дошкільного віку;
- зацікавлення батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності через залучення їх до організації освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі;
- забезпечення педагогів та батьків індивідуальною педагогічною допомогою з питань організації процесу виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.

Згідно з програмою робота проводилася за двома напрямками: «Удосконалення фахової майстерності педагогів», «Педагогічна просвіта батьків».

Метою напрямку роботи удосконалення фахової майстерності педагогів - стало ознайомлення педагогів із можливостями використання творчих ігор, спрямування їх на оволодіння означеним методом із метою виховання самостійності в ігровій діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Для розв'язання означеної мети було проведено комплекс заходів методичного характеру з педагогічним колективом дошкільного навчального закладу, які були спрямовані на ознайомлення учасників зі змістом експериментальної роботи.

Констатувальний етап експериментальної роботи виявив, що більшість педагогів не в повній мірі розуміла зміст поняття «самостійність», не була обізнана зі шляхами розвитку означеної якості в ігровій діяльності. Для розв'язання цієї проблеми було проведено низку лекцій, присвячених основам виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.

Тематика означених лекцій: «Самостійність як базова якість дитини дошкільного віку», «Творчі ігри у формуванні самостійності дошкільників», «Проектно-ігрова діяльність у дошкільному навчальному закладі».

Із метою ознайомлення педагогів із методом гри, послідовністю їх розробки та впровадження у виховний процес дошкільного навчального закладу було організовано семінар-практикум для вихователів та методистів: «Виховання самостійності в ігровій діяльності». Це дозволило поєднувати засвоєння теоретичних знань учасниками та їх застосування на практиці для розв'язання конкретних завдань.

Під час проведення семінару-практикуму вихователі отримали знання та навички щодо організації проектної діяльності; обмінялися власним досвідом з організації ігрової діяльності; навчилися встановлювати довірливі взаємовідносини з дітьми та їхніми батьками; вправлялись в обробці великого обсягу інформації; ознайомилися з новітніми технологіями.

Провідними для обговорення під час *семінару-практикуму* стали такі питання: «Педагогічне керівництво: як виникає несамостійність?», «Гра як метод виховання самостійності в дітей дошкільного віку», «Метод ігрових проектів у процесі виховання самостійності дошкільників».

Учасники заходу були присутні на відкритих переглядах ігрової діяльності; ознайомилися з послідовністю організації ігрових проектів з дітьми, яка включала чотири етапи відповідно до розробленої моделі виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Життєвий контекст, зокрема, віддзеркалювали сюжетно-рольові ігри «Ательє», «Кафе», «Автопарк».

Другий напрямок роботи - *виховуємо самостійну дитину у грі* був спрямований на *педагогічну просвіту батьків*. Його метою було: забезпечити батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями щодо виховання та розвитку самостійності дітей в ігровій діяльності, сприяти формуванню в них зацікавленості та активної участі у виробленні єдиної стратегії виховання означеної якості спільно з педагогами. Так, у межах підготовки до реалізації

експерименту було проведено навчання батьків вихованців під час *круглого столу* «Самостійність дитини – «за» чи «проти»». Обов'язковою умовою була активна участь кожного дорослого в обговоренні питань щодо особливостей становлення й розвитку самостійності як базової якості дитини старшого дошкільного віку. Для цього напередодні «круглого столу» батьки були ознайомлені з його тематикою й мали змогу підготувати запитання, які їх цікавили.

Було проведено *групові та індивідуальні консультації*, спрямовані на розкриття можливостей використання ігрових методів у процесі виховання самостійності в дитини старшого дошкільного віку. Їх тематика: «Самостійність у грі в старшому дошкільному віці», «Батьки та діти: чи потрібно виховувати самостійність змалку?», «Можливості використання ігрових технологій з метою розвитку особистості дошкільника» та ін. Для залучення батьків до участі в ігрових проектах, що організовувалися педагогами, зацікавлення їх цією проблемою, було проведено індивідуальні бесіди, організовані сумісні перегляди ігрової діяльності в дошкільному навчальному закладі. Це дало змогу активізувати участь батьків у роботі дошкільного закладу, мотивувати їх до плідної співпраці з педагогами, спрямованої на виховання самостійності старших дошкільників в ігровій діяльності.

Для відстеження змін у поведінці дитини під час реалізації програми формувального етапу, батькам було запропоновано вести «Щоденник ігрової самостійності дитини». У ньому дорослі відмічали зміни у самостійних творчих іграх власної дитини, які вони безпосередньо спостерігали. Увага зверталася на: бажання самостійно організувати гру, активно діяти в ній, брати на себе певну роль; самостійність у виборі теми гри (орієнтується на задум інших чи висуває власні ідеї); прийняття й дотримання правил гри, установлення та узгодження нових правил з іншими учасниками гри; обізнаність про тему гри та зміст ролей у ній; уміння самостійно діяти в обраній ролі (передає зовнішні ознаки, самостійно реалізовує рольові дії,

мовні штампи персонажу); наполегливість у досягненні результату гри (доводить до кінця, чи кидає гру, відволікаючись на щось інше).

Тож розроблена програма пропедевтичного етапу дозволила організувати роботу формувального етапу з дітьми в поєднанні родинного та суспільного впливу на них. Із її допомогою вдалося зацікавити педагогів та батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності, підвищити їхній рівень обізнаності щодо шляхів розвитку означеної якості, усвідомлення важливості виховного впливу дорослих як умови її становлення. Під час експерименту було використано сценарії ігрових проєктів, а саме: «Театр», «Кафе», «Супермаркет», «Лікарня», «Ательє», «Телекомпанія» (Додаток).

Таким чином, система творчих ігор, організованих в умовах групових кімнат дошкільного навчального закладу, дозволила активізувати та спрямувати в необхідному напрямку педагогічну підтримку дорослих. Крім педагогів, нам вдалося залучити до участі в творчих іграх батьків, які з інтересом поставилися до експерименту, дізналися з їх слів багато цікавого для себе й відкрили заново для себе своїх дітей.

Організація творчих ігор у вигляді втілення розроблених ігрових проєктів, дозволила підвищити активність самих вихованців через озброєння їх новими знаннями з різних тем, навичками ігрової діяльності, отримання соціального схвалення й підвищення власної зацікавленості до колективної справи.

Організація предметно-розвивального ігрового середовища в групі, спрямованого на проведення гри з теми проєкту, сприяла виникненню самостійної гри дітей, дозволила розгортати сюжети гри відповідно до вибору дітей, спрямовувала їх на прийняття самостійних рішень.

3.3. Порівняльна характеристика результатів констатувального та контрольного етапів педагогічного експерименту

На прикінцевому етапі експерименту проводилося діагностичне обстеження рівнів вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності та порівняльний аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.

Із метою проведення об'єктивного достовірного аналізу результатів, прикінцевий етап експерименту включав спостереження за дітьми в ігровій діяльності на основі розробленої на констатувальному етапі програми спостереження за ігровою діяльністю дітей. Спостереження проводилося за визначеними раніше показниками особистісного і діяльнісного критеріїв самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: *активність під час виконання рольових дій; незалежність у визначенні задуму гри; відповідальність за дотримання правил поведінки у грі; обізнаність про роль та зміст гри; операціональність у виконанні ігрових дій; наполегливість у досягненні результату гри*. Визначення рівнів вихованості самостійності старших дошкільників в ігровій діяльності проводилось через обрахунок зваженого середнього арифметичного, отриманого на основі трьох сеансів спостереження за кожною дитиною в процесі сюжетно-рольових ігор «Родина», «Магазин», «Лікарня».

Результати, отримані під час спостережень на прикінцевому етапі, аналізувалися та зіставлялись із даними констатувального етапу експерименту. Динаміку результатів обстеження рівнів вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

**Порівняльна характеристика рівнів вихованості самостійності
в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку в
експериментальній групі у % (констатувальний та прикінцевий етапи)**

Критерії та показники	Рівень							
	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	Конст. етап	Прик. етап	Конст. етап	Прик. етап	Конст. етап	Прик. етап	Конст. етап	Прик. етап
Особистісний критерій								
активність під час виконання рольових дій	14	18	22	34	32	34	32	14
незалежність у визначенні задуму гри	12	18	16	38	30	22	42	22
відповідальність за дотримання правил поведінки у грі	8	22	18	36	30	28	44	14
Діяльнісний критерій								
обізнаність з ігровими ролями та змістом гри	10	22	14	24	38	46	38	8
операціональність у виконанні ігрових дій	14	22	14	28	38	44	34	4
наполегливість у досягненні результату гри	6	22	18	22	40	42	36	14
Рівні вихованості самостійності								
Загальні результати	10	24	16	30	40	38	34	8

Проаналізуємо кількісні результати спостережень із метою визначення динаміки рівнів вихованості самостійності дітей експериментальної групи в ігровій діяльності до та після проведення цілеспрямованої формувальної роботи. Як видно з таблиці, високого рівня самостійності в ігровій діяльності досягло 24 % дітей (було 10 %); достатнього рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності досягло 30 % дітей (було 16 %); на середньому рівні залишилося 38 % дітей (було 40 %); на низькому рівні – 8 % дітей (було 34 %).

Спостереження засвідчило, що робота формувального характеру сприяла підвищенню рівня самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Так, відбулося значне зменшення кількості дітей, яких було віднесено до низького рівня розвитку самостійності в ігровій діяльності. В іграх дітей, які все ж залишилися на низькому рівні, відбулися позитивні зміни: вони стали більше цікавитись іграми однолітків, брати в них участь, навіть всупереч їх низької активності під час вибору та реалізації ігрової ролі. Відсутність прогресії у сформованості рівнів самостійності пояснюється ситуацією нерегулярного відвідуванням дошкільного закладу у зв'язку з захворюваннями, сімейними обставинами.

Вивчення виявів самостійності в дітей, що були віднесені до середнього рівня, засвідчило позитивну динаміку. Прикінцевий етап експерименту засвідчив збільшення їхнього рівня активності під час ігор з однолітками, появу незалежності у визначенні задуму гри, наполегливості в його реалізації, чого не було виявлено на констатувальному етапі.

Збільшення кількості дітей, що були віднесені до достатнього рівня, вплинуло на організацію самостійних творчих ігор дітьми, які відрізнялись глибиною сюжету, наявними ігровими правилами, розгорнутими ігровими діями. Порівняно з результатами констатувального етапу на прикінцевому етапі ці діти, крім власної ініціативи в ігровій діяльності, були спрямовані на активізацію однолітків із більш низьким рівнем для реалізації ігрового

здуму. Розуміли необхідність узгоджувати з іншими учасниками свій задум, досягати спільного з ними результату.

Таким чином, на основі узагальнення отриманих даних дійшли висновку, що розроблена система роботи з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності є доцільною та актуальною в умовах роботи закладів дошкільної освіти. Ефективність її застосування залежить від забезпечення таких педагогічних умов: цілеспрямоване озброєння дітей знаннями з предметного й соціального довкілля; організація предметно-розвивального ігрового середовища; занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

Висновки до третього розділу

Виокремлені та практично вивчені педагогічні умови, що сприяють вихованню самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, а саме: наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля; організація предметно-розвивального ігрового середовища; занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

Вивчення обізнаності батьків та педагогів щодо методики виховання самостійності у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності вказує на її незадовільний стан. Це зумовлено низкою причин, серед яких головною є неповне й однобічне розуміння феномена самостійності в старшому дошкільному віці. Непослідовність та необґрунтованість у визначенні умов, форм та засобів розвитку самостійності в дошкільному віці. Це дає підстави припустити, що більшість дорослих не мають чіткого уявлення щодо процесу виховання означеної базової якості. Вихователі окреслили метод гри як найбільш продуктивний для виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства, але не визначили особливості його застосування, шляхи організації такої гри, що стимулювала б та активізувала самостійність дітей. Необізнаність більшості батьків у формах та методах виховання самостійності власних дітей заважає їх повноцінному розвитку. Із цією метою потребують роз'яснення й уточнення виховні можливості гри, яку більшість опитаних вважає лише розвагою, що дозволяє дитині зосередитися на своїх справах і певний час не потребувати уваги дорослих.

3. Розроблено та впроваджено програму та методику формувального етапу експерименту з виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, що реалізовувалась за трьома напрямками: робота з дітьми, їх батьками, вихователями. У роботі з дітьми, з батьками реалізовувались заходи педагогічної просвіти з питань виховання самостійності дошкільників в ігровій діяльності. З вихователями був організований.

Експериментальна системи роботи включала *три етапи*: інформаційно-ознайомлювальний, тренувально-ігровий, самостійно-діяльнісний, в межах яких реалізовувалися окреслені у дослідженні педагогічні умови виховання самостійності у старших дошкільників засобами гри.

4. Ефективність впровадження експериментальної системи виховання самостійності в ігровій діяльності підтверджено позитивними змінами, що відбулися в експериментальній групі: високого рівня самостійності в ігровій діяльності досягло 24 % дітей (було 10 %); достатнього рівня вихованості самостійності в ігровій діяльності – 30 % дітей (було 16 %); на середньому рівні залишилося 38 % дітей (було 40 %); на низькому рівні – 8 % дітей (було 34 %).

Отже, отримані результати дозволили зазначити позитивну динаміку рівнів вихованості самостійності дітей експериментальної групи в ігровій діяльності, що свідчить про ефективність запропонованої моделі виховання самостійності в ігровій діяльності в практиці дошкільного навчального закладу.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі досліджено проблему виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності; визначено компоненти, критерії, показники та рівні вихованості означеної якості, педагогічні умови ефективності реалізації цього процесу, сформульовані наступні висновки.

За першим завданням.

1. Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури виявив, що *самостійність* розглядається дослідниками як морально-вольова якість особистості, характеризується певною сукупністю знань, умінь і навичок, відповідальним ставленням до процесу та результату діяльності, вмінням самостійно мислити, ставити мету, визначати методи і прийоми її досягнення, орієнтуватися в новій ситуації.

Визначено, що *самостійність у дошкільному віці* сприяє розвитку вміння дитини обирати вид діяльності, осмислювати та визначати його мету, добирати все необхідне для її досягнення, співвідносити свої бажання та можливості, розмірковувати над планом дій.

2. У межах дослідження уточнено поняття «*самостійність дітей старшого дошкільного віку*», що розкривається нами як морально-вольова якість дитини, що характеризується її свідомим і відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за допомогою до дорослого лише в разі потреби.

3. Виявлено можливості та педагогічний потенціал гри у вихованні самостійності дитини дошкільного віку, оскільки саме в ігровій діяльності як провідній для дитини дошкільного віку, створюються умови для самостійної діяльності дошкільників, вияву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших ознак самостійності. У грі дитина може реалізувати свої наміри, бажання, обрати

напряму діяльності, який їй до вподоби, виявити свою індивідуальність. Порівняно з працею і навчанням, гра найбільш повно відповідає фізичним і психічним можливостям дошкільника, а тому є для нього більш доступною.

3. Обґрунтовано сутність і структуру поняття «самостійність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності». Самостійність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності розуміємо як обізнаність з ігровою роллю та змістом гри, незалежність у визначенні задуму гри, відповідальне ставлення дітей до дотримання правил поведінки у грі, активне та вміле володіння рольовими діями й наполегливе досягнення результату гри.

За другим завданням.

1. На основі аналітичної роботи з уточнення поняття «самостійність дітей старшого дошкільного віку», нами окреслені й охарактеризовані структурні компоненти самостійності дітей дошкільного віку, а саме: *вольовий* (виявляється у певній самості дитини, у вмінні використовувати свою внутрішню силу з метою досягнення задуманого), *поведінковий* (виявляється в умінні дитини застосовувати в самостійній діяльності отримані раніше знання та навички), *морально-ціннісний* (виявляється у ставленні до себе, інших та ситуації), *когнітивний* (виявляється в обізнаності дитини, прагненні до пошуку нових знань, дослідницькій активності, ініціативності, критичності).

Ми виокремити і теоретично обґрунтували *критерії (особистісний і діяльнісний)* та *відповідні показники*, що характеризують рівень розвитку самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. *Показниками особистісного критерію самостійності* в ігровій діяльності було визначено: активність під час виконання рольових дій, незалежність у визначенні задуму гри, відповідальність за дотримання правил поведінки у грі. *Показниками діяльнісного критерію самостійності* виступили: обізнаність з ігровими ролями та змістом гри, операціональність у виконанні ігрових дій, наполегливість у досягненні результату гри.

На основі визначених критеріїв та показників було схарактеризовано чотири рівні вихованості самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: *високий, достатній, середній, низький*.

За третім завданням.

1. На основі аналітичних та емпіричних заходів, нами встановлено, що ефективність роботи, спрямованої на виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, залежить від *реалізації педагогічних умов*: наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля; організація предметно-розвивального ігрового середовища; занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність.

2. Відповідно до окреслених у дослідженні педагогічних умов, нами розроблена й апробована методика виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, що охоплює три етапи: інформаційно-ознайомлювальний, тренувально-ігровий, самостійно-діяльнісний. *На інформаційно-ознайомлювальному етапі* реалізувалися такі педагогічні умови, як наявність системи знань дітей про предметне й соціальне довкілля та організація предметно-розвивального ігрового середовища. *На тренувально-ігровому етапі* реалізувалися такі педагогічні умови, як організація предметно-розвивального ігрового середовища та занурення дітей в активну самостійну ігрову діяльність. *На самостійно-діяльнісному етапі* реалізувалися такі педагогічні умови, як організація предметно-розвивального ігрового середовища та занурення дітей в активну

3. Згідно з розробленою методикою, робота проводилася за двома напрямками: *удосконалення фахової майстерності педагогів та педагогічна просвіта батьків*.

Метою *напрямку роботи «Удосконалення фахової майстерності педагогів»* стало ознайомлення педагогів із можливостями використання творчих ігор, спрямування їх на оволодіння означеним методом із метою виховання самостійності в ігровій діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Другий напрямок роботи - виховуємо самотійну дитину у грі був спрямований на педагогічну просвіту батьків. Його метою було: забезпечити батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями щодо виховання та розвитку самотійності дітей в ігровій діяльності, сприяти формуванню в них зацікавленості та активної участі у виробленні єдиної стратегії виховання означеної якості спільно з педагогами. У межах цього напрямку проведене навчання батьків вихованців під час *круглого столу «Самотійність дитини – «за» чи «проти»», низку індивідуальних та групових консультацій.*

Окремо здійснювалась організація ігрової діяльності з дітьми у таких *формах*: групова, індивідуально-групова (для роботи з дітьми різних рівнів вихованості самотійності в ігровій діяльності згідно з результатами, отриманими на констатувальному етапі експерименту), індивідуальна (використання окремих вправ та завдань із дітьми з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, засвоєння знань та вмінь, що потрібні для організації гри).

За четвертим завданням.

1. Розроблена система роботи забезпечила підвищення інтересу дітей до ігрової діяльності, збільшення рівня їхньої самотійності під час гри: діти навчалися самотійно визначати задум гри, розподіляти ролі та виявляти цілеспрямованість у їх реалізації; самотійно здійснювати рольові дії; визначати правила поведінки у грі та відповідально ставитися до їх дотримання; виявляти наполегливість у досягненні запланованого результату гри; планувати подальші ігрові дії, розширюючи зміст сюжету. Виявляти бажання включатись в ігри однолітків і самотійно налагоджувати партнерську взаємодію в ігрових ситуаціях, уміння критично оцінювати власні ігрові дії та інших учасників гри, адекватно сприймати та висловлювати взаємооцінку. Так, кількість дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі, які досягли високого рівня, збільшилася на 14 %; достатнього рівня – на 14 %; кількість дітей із середнім рівнем зменшилася на 2 %; із низьким рівнем – на 26 %.

Вдалося зацікавити педагогів та батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності, підвищити їхній рівень обізнаності щодо шляхів розвитку означеної якості, усвідомлення важливості виховного впливу дорослих на її становлення. Результати дослідження показали, що впровадження запропонованої системи роботи з виховання самостійності в ігровій діяльності є ефективним.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей становлення самостійності як особистісної якості в інших видах діяльності дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акулова Е. Формируем у детей самостоятельность и ответственность / Елена Акулова // Дошкольное воспитание. – 2009. – № 9. – С. 52-58.
2. Аматьева Е. П. К проблеме изучения уровней самостоятельности у детей старшего дошкольного возраста в игровой деятельности / Е. П. Аматьева, М. В. Савченко // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов XXVIII Международной научно-практической конференции / Под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск : Издательство НГТУ, 2012. – С. 258-265.
3. Андрейчик О. Організація співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з формування самостійності дітей у трудовій діяльності / Оксана Андрейчик // Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. – Вип. 2. – Київ, 2011. – С. 15-22.
4. Артемова Л. Моделі структур дидактичної гри та ігрових стосунків / Любов Артемова // Дошкільне виховання. – 2005. – № 4. – С. 6-7.
5. Артемова Л. В. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : кн. для вихователів дит. садків та батьків. – К. : Томіріс, 1995. – 112 с.
6. Богущ А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. Навчальний посібник / А. М. Богущ, Н. І. Луцан. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 304 с.
7. Бурова А. Гра – ефективний засіб виховання самостійності дітей дошкільного віку / Алла Бурова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 5 (травень). – С. 17-27.
8. Буряк В. К. Активность и самостоятельность учащихся в познавательной деятельности / В. К. Буряк // Педагогика. – 2007. – № 8. – С. 71-78.

9. Виховання дошкільників в праці / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. – 2-ге вид., стер. – К., 2002. – 112 с. – Бібліогр. : С. 109-111.
10. Власова З. И. Индивидуальные варианты развития самостоятельности у детей дошкольного возраста / Зинаида Ивановна Власова // Психолог в детском саду. – 2005. – № 4. – С. 25-35.
11. Власова З. И. Об общих и специальных проявлениях самостоятельности в период кризиса трех лет / Зинаида Ивановна Власова // Психолог в детском саду. – 2004. – № 4. – С. 52-63.
12. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти т. / Лев Семенович Выготский. – М., 1984. – Т. 4 : Детская психология. – 432 с.
13. Гавриш Н. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць / Н. Гавриш, О. Безсонова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 256 с., 80 с. іл.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
15. Григоренко Г. И. К проблеме руководства сюжетно-ролевой игрой дошкольника / Г. И. Григоренко // Дошкільна освіта. – 2003. – № 1. – С. 21-26.
16. Гуріна З. В. Психолого-педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Зоя Володимирівна Гуріна – К., 2008. – 21 с.
17. Гуськова Т. В. Что такое самостоятельный ребенок? / Т. В. Гуськова // Дошкольное воспитание. – 1988. – № 11. – С. 60-64.
18. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Юлія Олексіївна Демидова – К., 2007. – 18 с.

19. Денисюк О. Роль сім'ї у розвитку самостійності дітей раннього віку / Олена Денисюк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 63-66.

20. Долинна О. Співвідношення організованої і самостійної діяльності у дитячому бутті / Ольга Долинна, Олена Низковська // *Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку : форми здобуття, організація і зміст роботи : Збірник методичних матеріалів* / [авт.-упоряд. : О. П. Долинна, А. П. Бурова, О. В. Низковська, Т. П. Носачова]. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 480 с.

21. Еникеев М. И. Психологический энциклопедический словарь / М. И. Еникеев. – М. : Проспект, 2010. – 560 с.

22. Зінченко В. М. Кроки до творчості. Виховання самостійності на заняттях з малювання / В. М. Зінченко // *Учителю! Перед ім'ям твоїм... : Історія Слов'янського державного педагогічного університету в особах* / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ, 2008. – С. 14-18.

23. Карасьова К. В. Самодіяльні ігри дитини / Катерина Володимирівна Карасьова, Тамара Олександрівна Піроженко. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

24. Карасьова К. В. Ігровий простір дитини / Катерина Володимирівна Карасьова, Тамара Олександрівна Піроженко. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

25. Кашпірська Л. Формування самостійності у дітей середнього дошкільного віку в трудовій діяльності / Лариса Кашпірська // *Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 2. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : Зб. наук. праць.* – К. : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 66-71.

26. Кононко О. Духовність, душевність, моральність / Олена Кононко // *Дошкільне виховання.* – 2004. – №4. – С. 4-5.

27. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / Олена Леонтіївна Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.

28. Котирло В. К. Гра, навчання та праця в житті дошкільника / В. К. Котирло. – К. : Товариство «Знання» УРСР, 1968. – 47 с.

29. Крок за кроком в Україні : Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова, О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г. В. Сухорукова; наукова редакція Л. В. Артемової; під загальною редакцією С. Чередниченко. – К. : Кобза, 2003. – 384 с.

30. Крутій К. Проблеми формування самостійності дітей третього року життя / Катерина Крутій // Дошкільна освіта. – 2012. – № 4 (38). – С. 30-31.

31. Кудикіна Н.В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : дис.... док. пед. наук : 13.00.01 / Надія Василівна Кудикіна. – К., 2004. – 428 с.

32. Кузовкова Н. П. Формирование самостоятельности у детей старшего дошкольного возраста в условиях совместной деятельности : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13730 / Н. П. Кузовкова / Научно-исследовательский институт общей педагогики АПН СССР. – М., 1971. – 18 с.

33. Кузьменко В. У. Влияние самостоятельности дошкольника на становление их взаимоотношений со сверстниками : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Вера Ульяновна Кузьменко. – К., 1990. – 177 с.

34. Леонтьев А. Н. Психологические основы развития ребенка и обучения [Текст] / А. Н. Леонтьев; [под ред. Д. А. Леонтьева, А. А. Леонтьева]. – М. : Смысл, 2009. – 423 с. – (Серия «Живая классика»).

35. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності : психологічні умови та дидактичні засоби / Маріанна Марусинець // Дошкільне виховання. – 1999. – № 11-12. – С. 7-9.

36. Менджерицкая Д. В. Воспитателю о детской игре: пособие для воспитателя дет. сада / Д. В. Менджерицкая; [под ред. Т. А. Марковой]. – М. : Просвещение, 1982. – 128 с.

37. Михайленко Н. Я. Как играть с ребенком / Нинель Яковлевна Михайленко, Надежда Александровна Короткова. – Изд. 2-е, дораб. – М. : Академический Проект, 2001. – 160 с. – (Серия «Руководство практического психолога»).

38. Новоселова С. Л. Классификация детских игр / С. Л. Новоселова // Источник [Текст]. – 1999. – № 2. – С. 69-74.

39. Павлов И. П. Избранные произведения / И. П. Павлов; [под общей ред. Х. С. Коштыянца]. – Ленинград : Государственное издательство политической литературы, 1951. – 582 с.

40. Парамонова Л. А. Детское творческое конструирование / Лариса Алексеевна Парамонова – М. : Изд. дом «Карапуз», 1999. – 240 с.

41. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника : перспективи розвитку / Тамара Олександрівна Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 136 с.

42. Плешивцев В. В. Выявление самостоятельности детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей / В. В. Плешивцев // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 10. – С. 37-39.

43. Подоляк Л. Г. Основи вікової психології. Навчальний посібник / Л. Г. Подоляк. – К. : Главник, 2006. – 112 с. – (Серія «Психологічний інструментарій»).

44. Поніманська Т. І. Виховання людяності (До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») : методичний посібник / Т. І. Поніманська, О. А. Козлюк, Г. В. Марчук – К. : Міленіум, 2008. – 138 с.

45. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с.

46. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с.

47. Психология и педагогика игры дошкольника (Материалы симпозиума) / Под ред. А. В. Запорожца, А. П. Усовой. – М. : Просвещение, 1966. – 352 с.

48. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности (к философским основам современной педагогики) : Научный архив [электронный ресурс] / С. Л. Рубинштейн. – Режим доступа : www.voppsy.ru/issues/1986/864/864101.htm.

49. Савенков А. И. Путь к одаренности : исследовательское поведение дошкольников / Александр Ильич Савенков. – СПб. : Питер, 2004. – 272 с. : ил.

50. Савченко М. До проблеми визначення структурних компонентів самостійності в дошкільному дитинстві / М. Савченко // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Випуск 58. Частина I. – Херсон : Айлант, 2011. – С. 153-157.

51. Савченко М. Педагогічні умови виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності / М. Савченко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 4 (47). – Рівне: РДГУ, 2012. – С. 173-176.

52. Савчук О. Формування навичок самостійності в музично-творчій діяльності дошкільнят [електронний ресурс] / Ольга Савчук // Обрії. – 2009. – №2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2009_2/Savchuk. – Заголовок з екрана.

53. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников / Под ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Педагогика, 1980. – 208 с., ил.

54. Сеченов И. М. Психология поведения / И. М. Сеченов; [под ред. М. Г. Ярошевского]; Вступительная статья М. Г. Ярошевского. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 320 с.

55. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Авт.-сост. Л. В. Мардахаев. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.
56. Словник української мови : в 11 т. – Т. 9. – К. : Видавництво «Наукова думка», 1978. – 916 с.
57. Сучасне заняття в дошкільному закладі : [навчально-методичний посібник] / за ред. Н.В. Гавриш; авт. кол. : Н. В. Гавриш, О.О. Лінник, Н. В. Губанова. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 496 с.
58. Тюріна В. О. Психологічні передумови формування пізнавальної самостійності у процесі навчально-пізнавальної діяльності / В. О. Тюріна // Українська психологія : сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). – В 3-х томах. – К. : Вид-во ДОК-К, 1996. – Т. III. – С. 262-267.
59. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Олена Миколаївна Удіна. – К., 2008. – 21 с.
60. Урунтаева Г. А. Практикум по дошкольной психологии : пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. А. Урунтаева, Ю. А. Афонькина. – 2-е изд., стереотип. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 304 с.
61. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей / А. П. Усова; [под ред. А. В. Запорожца]. – М. : Просвещение, 1976. – 96 с.
62. Эльконин Д. Б. Психология игры : монография / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с.
63. Эльконин Д. Б. Творческие ролевые игры детей дошкольного возраста / Д. Б. Эльконин. – М., АПН, 1957. – 24 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ВИЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО І ДІЯЛЬНІСНОГО КРИТЕРІЇВ САМОСТІЙНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Завдання «Обери собі бейдж».

Мета: визначити рівень вияву активності дітей у реалізації ролі, спрямованості на активізацію партнерів у сюжетно-рольовій грі.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: експериментатор пропонує підгрупі дітей пограти в сюжетно-рольову гру «Магазин» («Лікарня», «Родина») і дає їм кошик із бейджами, на яких зображено ролі відповідно до теми гри. Пропозиція: «Кожен може обрати собі бейдж, який схоче, але тоді у грі він має виконувати роль, позначену на цьому бейджі». Діти мають розподілити ролі на основі обраних бейджів. Після цього дошкільники можуть розпочати гру.

Експериментатор слідкує за самостійним розподілом дітьми ролей за допомогою бейджів, висловленнями дітей щодо вибору ролі собі, пропозиціями обрати роль іншим. У процесі гри фіксується бажання кожної дитини діяти відповідно до обраної ролі: діє за вимогою інших, активно діє сама, активізує інших учасників гри, спрямовує рольові стосунки партнерів по грі.

Завдання «Давай пограємо».

Мета: визначити рівень вияву дитиною незалежності під час визначення задуму сюжетно-рольової гри, орієнтацію та узгодження власного задуму з партнерами у грі.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: завдання пропонується під час розподілу дітьми ролей на основі бейджів за сюжетно-рольовими іграми. Експериментатор звертається до учасників гри із запитанням: «Як будете грати?». Аналізуються пропозиції дітей щодо задуму гри, орієнтація на бажання партнерів, прийняття задуму інших, висловлення власних пропозицій.

Далі кожному з учасників гри пропонуються такі запитання: «Що ти будеш робити? Що тобі для цього потрібно?». Аналізується орієнтація дитини на прийнятий партнерами задум, доповнення його власними пропозиціями, орієнтація на власну, незалежну лінію поведінки у грі.

У процесі гри експериментатор слідкує за діями дітей: узгоджує власний задум з іншими; продовжує діяти згідно з власним задумом; змінює власний задум, орієнтуючись на інших; орієнтується на задуми інших, діє за їх прикладом.

Завдання «Правила поведінки у грі».

Мета: виявити рівень розуміння дитиною відповідальності за дотримання правил поведінки у грі, їх прийняття та дотримання у процесі гри.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: завдання вводиться після розподілу дітьми ролей відповідно до бейджів, визначення задуму гри. Експериментатор звертається до дітей: «У кожного з вас є бейдж, але є правила, за якими він може бути у вас. Порушуючи ці правила, ви позбавляєтеся бейджа й виходите із гри. Це три правила: 1) не перебивати один одного під час гри; 2) не сваритися; 3) не відбирати атрибути та іграшки в тих, із ким граєте».

У процесі гри експериментатор фіксує дотримання кожною дитиною встановлених правил поведінки, порушення правил і реакцію інших учасників гри на цей факт; аналізує висловлення дітей щодо прийняття правил та дотримання їх іншими, пропозиції ввести додаткові правила поведінки.

Завдання «Нові іграшки».

Мета: визначити рівень вияву обізнаності дитини з ігровими ролями та змістом гри, вміння вступати в рольову взаємодію.

Матеріал: нові ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них.

Процедура спостереження: експериментатор пропонує підгрупі дітей пограти в сюжетно-рольову гру «Магазин» («Лікарня», «Родина») і дає їм один з нових наборів з атрибутами відповідно до теми гри. Поруч з ігровим місцем розкладаються бейджі для гри, але користуватися ними діти можуть за бажанням. Експериментатор не висловлює пропозицій щодо їх використання.

Експериментатор аналізує процес розподілу дітьми ролей, використання з цією метою бейджів з їх зображенням, визначення ролі новим атрибутом. Кожній дитині пропонуються уточнювальні запитання: «Ким ти будеш у грі? А що ти маєш робити?».

Фіксується входження дітьми в роль, наявність рольового мовлення, ігрових та позаігрових стосунків у процесі розгортання сюжету гри.

Завдання «Навчи Пізнайко грати».

Мета: визначити рівень вияву операціональності дитини у виконанні ігрових дій, їх відповідності ролі.

Матеріал: ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них; іграшка Пізнайко.

Процедура спостереження: завдання вводиться після розподілу дітьми ролей, визначення сюжету гри. Експериментатор звертається до дітей, тримаючи ляльку Пізнайко, зі словами: «Діти, до нас завітав Пізнайко. Він побачив, як ви граєте. Йому стало дуже цікаво, як грати в цю гру. Навчіть його». Він пропонує ляльку всім дітям по черзі і просить показати, що буде робити учасник гри відповідно до своєї ролі. Наприклад: «Ти обрав роль покупця, як зазначено на бейджі. А що ти маєш робити? Покажи».

Аналізується послідовність ігрових дій, їх різноманітність, підпорядкування змісту гри, узгодження з партнерами по грі.

Завдання «Продовж гру».

Мета: визначити рівень вияву обізнаності дитини про роль та зміст гри, вміння вступати в рольову взаємодію.

Матеріал: ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них.

Процедура спостереження: експериментатор у процесі гри співвідносить отримані на її початку відповіді дітей про те, як вони будуть грати, з ігровими діями дітей. Фіксується спрямованість дитини на задуманий результат, залежність результату від партнерів по грі, узгодження з ними власних прагнень у грі.

Наприкінці гри експериментатор ставить кожній дитині запитання: «Сподобалась гра? Чи будете завтра знову у неї грати? Що будете робити?». Фіксується вміння дитини планувати майбутній результат гри, пропозиції щодо розширення сюжету, уведення нових ігрових ліній.

Для кількісного обрахунку рівнів вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності їх показникам було надано бальну характеристику. Так, показники низького рівня оцінювалися по 1 балу, середнього рівня – по 2 бали, достатнього – по 3 бали, високого – по 4 бали.

АНКЕТА**Шановні вихователі!****Будемо вдячні за відповіді на наші запитання.**

П.І.Б., місце роботи _____

1. Як, на Вашу думку, можна визначити поняття «самостійність»?

2. Яку дитину Ви вважаєте самостійною? _____

3. Яке значення має самостійність для розвитку особистості дитини дошкільного віку? _____

4. Які методи та прийоми роботи сприяють вихованню самостійності в дітей дошкільного віку? _____

5. Які види діяльності дітей дошкільного віку, на Вашу думку, сприяють вихованню в них самостійності? Чому? _____

6. Які види ігор, на Вашу думку, сприяють набуттю самостійності в дошкільному віці? _____

7. Яка допомога дорослого потрібна дитині, якщо він прагне виховати її самостійною? _____

8. Які умови потрібно створити в дошкільному навчальному закладі з метою виховання самостійності в дітей? _____

Дякуємо за допомогу!

АНКЕТА**Шановні батьки!****Будемо вдячні за відповіді на наші запитання.**

П.І. дитини _____

1. Яку дитину можна вважати самостійною?

2. Чи потрібно виховувати самостійність із дошкільного віку? Чому?

3. Чому дитина може виявляти несамостійність?

4. Що може робити самостійно Ваша дитина? Що Ви можете доручити їй зробити самостійно?

5. Які методи (доручення, контроль за діями, показ і роз'яснення тощо), на Вашу думку, сприяють вихованню самостійності в дітей?

Дякуємо за допомогу !

Додаток Г

Протокол спостереження № ____ група _____

І.П. дитини _____

Тривалість гри (у хв.) 1 ____ 2 ____ 3 ____

Показники вихованості самостійності в ігровій діяльності	Зміст показників	Оцінка в балах		
		1-а гра	2-а гра	3-а гра
1	2	3	4	5
Особистісний критерій				
Активність під час виконання рольових дій	У реалізації ролі виявляє активність лише за вимогою інших			
	У реалізації ролі активно діє			
	У реалізації ролі активізує інших учасників гри			
	У реалізації ролі активізує та спрямовує інших учасників, їх рольові стосунки			
Незалежність у визначенні задуму гри	Приймає задум інших			
	Пропонує власний задум			
	Узгоджує власний задум з іншими			
	Виявляє незалежність у визначенні задуму гри, показує позитивний приклад у цьому			
Відповідальність за дотримання правил поведінки у грі	Розуміє встановлені правила, але не дотримується їх			
	Розуміє і пропонує іншим дотримуватися правил гри			
	Розуміє і приймає правила поведінки у грі			
	Розуміє власну відповідальність за дотримання правил поведінки у грі і вимагає її від інших			

1	2	3	4	5
Діяльнісний критерій				
Обізнаність з ігровими ролями та змістом гри	Ролі не називаються, а визначаються іграшкою, не пов'язані між собою			
	Ролі називаються, розподіляються й реалізуються в рольових діях			
	Ролі названі на початку гри, розподілені, з'являється діалог			
	Ролі, названі до початку гри, розподілені, є діалог, відсутні позаігрові стосунки, конфлікти розв'язуються за рахунок рольової взаємодії			
Операціональність у виконанні ігрових дій	У реалізації змісту обмежується предметами, одноманітними, повторюваними діями			
	З'являються ігрові дії, що відповідають ролі і змісту гри			
	Ігрові дії послідовні та різноманітні, визначаються роллю та змістом			
	Ігрові дії послідовні, різноманітні та спрямовані на партнерів по грі			
Наполегливість у досягненні результату гри	Досягає результату гри за допомогою партнерів у грі			
	Досягає власного результату гри, попри очікування інших дітей			
	Досягає спільного з іншими дітьми результату гри			
	Прогнозує разом з іншими майбутній результат наступної гри			

АНКЕТА**Шановні вихователі!****Будемо вдячні за відповіді на наші запитання.**

Прізвище, ім'я, дата народження дитини _____

Оберіть один із запропонованих варіантів.

1. Наскільки розвинуті в дитини гігієнічні навички, уміння стежити за своїм зовнішнім виглядом?

- а) добре;
- б) розвинуті посередньо;
- в) погано розвинуті.

2. Чи виявляє дитина самостійність?

- а) постійно прагне бути самостійною;
- б) не дуже прагне до самостійності;
- в) прагне, щоб інші допомагали їй.

3. Які види діяльності їй більше подобаються?

- а) у яких можна виявляти ініціативу, діяти творчо й незалежно;
- б) у яких треба дотримуватись плану дій, але з виявом певної самостійності та творчості;
- в) у яких чітко розпланована система дій та правил і не виникає потреби у виявах самостійності та творчості.

4. Як діє дитина у звичайних для неї ситуаціях?

- а) правильно, без нагадування;
- б) правильно, після підказки дорослого;
- в) потребує на допомогу дорослого.

5. Як використовує в нових для неї ситуаціях вивчені способи поведінки?

- а) достатньо швидко, без підказок дорослого адаптується до нової ситуації й самостійно використовує вивчені способи поведінки;

б) за допомогою підказок дорослого поступово адаптується до нової ситуації, спираючись на вивчені способи поведінки;

в) у новій ситуації відчуває розгубленість, потребує підказок та допомоги дорослого.

6. Як виконує доручення?

а) відповідально ставиться до доручень і виконує їх із першого разу;

б) виявляє відповідальність, але потребує нагадувань і додаткових роз'яснень;

в) не завжди виконує те, що їй доручали.

7. Як Ви оцінюєте самостійність дитини в ігровій діяльності?

а) завжди є ініціатором спільної гри: пропонує тему, розподіляє ролі, вигадує сюжет тощо;

б) не прагне бути лідером, бере участь в іграх, запропонованих іншими, але не завжди погоджується на виконавські ролі;

в) підкоряється іншим у грі, не виявляє ініціативи, охоче виконує чужі задуми.

8. Як діє дитина в ситуаціях, коли в неї виникають певні труднощі?

а) виявляє наполегливість і прагне досягти очікуваного результату, долаючи труднощі;

б) робить декілька спроб, у разі поразки звертається по допомогу до дорослого;

в) у разі виникнення труднощів змінює діяльність.

9. Як дитина оцінює результати своєї діяльності?

а) дає об'єктивну оцінку, відмічає позитивне й негативне в ній;

б) завищує оцінку, не помічаючи власних помилок;

в) занижує оцінку, не вірить у власні можливості.

10. Як оцінює результати діяльності інших?

а) дає об'єктивну оцінку, відмічає позитивне й негативне в ній;

б) завищує оцінку;

в) занижує оцінку.

Дякуємо за допомогу !

АНКЕТА**Шановні батьки!****Будемо вдячні за відповіді на наші запитання.**Прізвище, ім'я, дата народження дитини _____

Оберіть один із запропонованих варіантів.

1. Наскільки розвинуті у Вашої дитини гігієнічні навички, уміння стежити за своїм зовнішнім виглядом?

- а) добре;
- б) розвинуті посередньо;
- в) погано розвинуті.

2. Чи виявляє дитина самостійність?

- а) постійно прагне бути самостійною;
- б) не дуже прагне до самостійності;
- в) прагне, щоб інші допомагали їй.

3. Які види діяльності їй більше подобаються?

- а) у яких можна виявляти ініціативу, діяти творчо й незалежно;
- б) у яких треба дотримуватись плану дій, але з виявом певної самостійності та творчості;
- в) у яких чітко розпланована система дій та правил і не виникає потреби у виявах самостійності та творчості.

4. Як діє дитина у звичайних для неї ситуаціях?

- а) правильно, без нагадування;
- б) правильно, після підказки дорослого;
- в) потребує допомоги дорослого.

5. Як використовує в нових для неї ситуаціях вивчені способи поведінки?

- а) достатньо швидко, без підказок дорослого адаптується до нової ситуації й самостійно використовує вивчені способи поведінки;

б) за допомогою підказок дорослого поступово адаптується до нової ситуації, спираючись на вивчені способи поведінки;

в) у новій ситуації відчуває розгубленість, потребує підказок та допомоги дорослого.

6. Як виконує доручення?

а) відповідально ставиться до доручень і виконує їх із першого разу;

б) виявляє відповідальність, але потребує нагадувань і додаткових роз'яснень;

в) не завжди виконує те, що їй доручали.

7. Як Ви оцінюєте самостійність дитини в ігровій діяльності?

а) завжди є ініціатором спільної гри: пропонує тему, розподіляє ролі, вигадує сюжет тощо;

б) не прагне бути лідером, бере участь в іграх, запропонованих іншими, але не завжди погоджується на виконавські ролі;

в) підкоряється іншим у грі, не виявляє ініціативи, охоче виконує чужі задуми.

8. Як діє Ваша дитина в ситуаціях, коли в неї виникають певні труднощі?

а) виявляє наполегливість і прагне досягти очікуваного результату, долаючи труднощі;

б) робить декілька спроб, у разі поразки звертається по допомогу до дорослого;

в) у разі виникнення труднощів змінює діяльність.

9. Як дитина оцінює результати своєї діяльності?

а) дає об'єктивну оцінку, відмічає позитивне й негативне в ній;

б) завищує оцінку, не помічаючи власних помилок;

в) занижує оцінку, не вірить у власні можливості.

10. Як оцінює результати діяльності інших?

а) дає об'єктивну оцінку, відмічає позитивне й негативне в ній;

б) завищує оцінку;

в) занижує оцінку.

Інформація про батьків (вік, освіта):

Склад сім'ї (члени родини, які постійно проживають із дитиною):

Кількість дітей у родині (стать, вік):

Дякуємо за допомогу !

**Карта аналізу реалізації педагогом умов
виховання самостійності у грі**

П.І.Б. вихователя _____

Група _____

Показники	Ігрова діяльність		
	I спостереження	II спостереження	III спостереження
1	2	3	4
1. Форма організації діяльності дітей (підгрупами, колективна, індивідуальна)			
2. Управління дітей в уміннях та навичках для самостійної діяльності			
3. Спосіб розподілу обов'язків чи доручень серед дітей			
4. Урахування індивідуальних проявів кожної дитини			
5. Реакція на вияви ініціативності та самостійності			
6. Реакція на звернення дітей по допомогу (відмова, докора, пасивна допомога, активна допомога)			

1	2	3	4
7. Прийоми стимулювання самостійних дій дитини			
8. Ступінь участі в самостійній діяльності дітей			
9. Ступінь втручання в конфлікти дітей			
10. Методи керівництва самостійною діяльністю дітей (вказівки, навідні запитання, роз'яснення, попередня позитивна оцінка, інше)			
11. Оцінка самостійних дій дитини			

Додаток И

**Карта вивчення предметно-розвивального ігрового середовища
дошкільного навчального закладу**

Елементи предметно-ігрового середовища	Групові кімнати дошкільних навчальних закладів					
Відповідність іграшок та атрибутів до ігор віку дітей						
Наявність ігрового обладнання, спортивного інвентарю						
Наявність ігрових куточків з атрибутами на різну тематику						
Куточки творчої праці з приладдям та матеріалами для ліплення, малювання, аплікації, конструювання, дизайну						
Наявність атрибутів для рухливих ігор						
Наявність атрибутів для творчих ігор (театралізованих, режисерських, сюжетно-рольових)						

Програма для педагогів та батьків
«Виховуємо самостійну дитину у грі»

Мета:

- викликати інтерес у педагогів та батьків до проблеми розвитку самостійності як особистісної якості;
- підвищити обізнаність педагогів та батьків про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства;
- ознайомити вихователів із методом ігрових проектів та алгоритмом їх розробки;
- створити мобільне предметно-розвивальне середовище для виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Очікувані результати:

- поширення використання в педагогічному процесі ігрових форм навчання та виховання;
- використання педагогами технології ігрового проектування з метою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності;
- установлення партнерських взаємин між педагогами та батьками щодо стратегії виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку;
- активна участь батьків у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу.

Основні принципи:

- *активності та свідомості*, що полягає в засвоєнні та поглибленні знань педагогів та батьків щодо особливостей становлення самостійності як особистісної якості дошкільника, в опануванні методу ігрового проектування з метою виховання означеної якості в грі;
- *відкритості та довіри*, що розкривається через доступність інформації для батьків щодо особливостей організації виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі;
- *співпраці*, спрямований на організацію спільної діяльності дошкільного навчального закладу з батьками в питаннях виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку.

Основні завдання:

- підвищення рівня поінформованості педагогів та батьків щодо сучасних технологій виховання й розвитку дітей дошкільного віку;
- зацікавлення батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності через залучення їх до організації освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі;
- забезпечення педагогів та батьків індивідуальною педагогічною допомогою з питань організації процесу виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.

РОЗДІЛ І

Удосконалення фахової майстерності педагогів

Мета: ознайомлення педагогів із можливостями використання методу ігрових проектів, спрямування їх на оволодіння означеним методом із метою виховання самостійності в ігровій діяльності в дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи	Зміст роботи
Лекції	<p><i>Мета:</i> поглибити знання педагогів щодо змісту та особливостей становлення самостійності на етапі дошкільного дитинства.</p> <p><i>Тематика:</i> «Самостійність як базова якість дитини дошкільного віку», «Творчі ігри у формуванні самостійності дошкільників», «Проектно-ігрова діяльність у дошкільному навчальному закладі».</p>
Семінар-практикум	<p><i>Тема:</i> Виховання самостійності в ігровій діяльності.</p> <p><i>Мета:</i> ознайомити з методом ігрового проекту, послідовністю організації та впровадження у виховний процес дошкільного навчального закладу ігрових проектів.</p> <p><i>Матеріали:</i> приклади конспектів ігрових проектів, схематичний план розробки ігрового проекту.</p> <p><i>Хід семінару:</i></p> <p><i>Нормативно-методичний блок.</i> Ознайомлення з методом ігрових проектів, його змістом, задачами, значенням використання в роботі з дошкільниками. Визначення шляхів розробки і втілення ігрового проекту в умовах дошкільного навчального закладу. Перегляд вихователями конспектів-прикладів ігрових проектів. Обмін думками.</p> <p><i>Пізнавальний блок.</i> Обговорення можливостей застосування методу проектів із метою виховання самостійності у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Орієнтовні питання: «Педагогічне керівництво: як виникає несамостійність?», «Гра як метод виховання самостійності в дітей дошкільного віку», «Метод ігрових проектів у процесі виховання самостійності дошкільників».</p>

	<p><i>Практичний блок. 1. Вправа «Фонтан ідей».</i></p> <p>Мета: активізувати вміння педагогів генерувати ідеї, визначати шляхи їх розв'язання.</p> <p>Хід: кожний вихователь отримує окремий аркуш паперу, протягом 3 хв. він має записати на ньому ідею для розробки ігрового проекту в умовах дошкільного навчального закладу.</p>
	<p>По закінченню часу педагоги по колу обмінюються аркушами, наступний, хто отримав аркуш від сусіда, намагається розширити запропоновану ідею – дописати шляхи її втілення. Через 2 хвилини відбувається новий обмін аркушами. Обмін триває до тих пір, поки «ідея» не повернеться до автора. Наприкінці вправи визначається ідея, утілити яку буде найважче (найлегше).</p> <p>2. Відкритий перегляд досвіду використання методу ігрових проектів в умовах дошкільного навчального закладу. Обмін думками.</p> <p><i>Підсумковий блок.</i></p> <p>Вправа «Творчий лист».</p> <p>Завдання: розробити ігрові завдання, які допоможуть дітям старшого дошкільного віку виявляти самостійність у грі; результати оформити у вигляді стіннівки.</p>
Групова консультація	<p><i>Мета:</i> озброїти вихователів психолого-педагогічними знаннями та вміннями щодо виховання самостійності дошкільників в ігровій діяльності.</p>

Самостійна робота педагогів	<p><i>Тема:</i> Підсумкова тека.</p> <p><i>Завдання:</i> скласти добірку матеріалів з проблеми виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.</p> <p><i>Пропоновані матеріали:</i> інформаційні матеріали семінару, електронний посібник з ігрової діяльності, приклади розробок ігрових проектів із дітьми старшого дошкільного віку, комплекс матеріалів із діагностики самостійності дитини в ігровій діяльності, комплекси вправ на розвиток емоційної сфери, розвиток уміння передавати особливості ролі через міміку, жести, результати діагностики з відповідними рекомендаціями, власні розробки проектів.</p>
-----------------------------	--

РОЗДІЛ II

Педагогічна просвіта батьків

Мета: забезпечити батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями щодо виховання та розвитку самостійності дітей в ігровій діяльності, сприяти формуванню у них зацікавленості та активної участі у виробленні єдиної стратегії виховання означеної якості спільно з педагогами.

Форма роботи	Зміст роботи
Круглий стіл	<p><i>Тема:</i> Самостійність дитини – «за» і «проти».</p> <p><i>Мета:</i> ознайомити батьків з особливостями становлення й розвитку самостійності як базової якості дитини старшого дошкільного віку.</p> <p><i>Попередня підготовка:</i> батькам заздалегідь повідомляють тему круглого столу, пропонують підготувати питання з теми.</p>
Групові консультації	<p><i>Мета:</i> ознайомити з можливостями використання ігрових методів у процесі виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.</p> <p><i>Тематика:</i> «Самостійність у грі в старшому дошкільному віці», «Батьки та діти: чи потрібно виховувати самостійність змалку?», «Можливості використання ігрових технологій із метою розвитку особистості дошкільника» тощо.</p>
Індивідуальні бесіди	<p><i>Мета:</i> активізувати участь батьків у роботі дошкільного закладу, зацікавити проблемою виховання самостійності в ігровій діяльності дітей.</p>
Сумісні перегляди ігрової діяльності	<p><i>Мета:</i> залучити батьків до участі в ігрових проєктах, що організуються педагогами.</p>
Форум Інтернет-сайту ДНЗ	<p><i>Мета:</i> оптимізувати стиль керівництва ігровою діяльністю дітей; надати батькам можливість обмінюватись думками й отримувати відповіді на питання щодо виховання самостійності в ігровій діяльності у власної дитини.</p>
Практичні рекомендації	<p><i>Мета:</i> оптимізувати стиль керівництва ігровою діяльністю дітей за допомогою практичних рекомендацій щодо організації ігрової діяльності в домашніх умовах.</p>

	<p><i>Варіанти оформлення:</i> спеціально розроблені картки «Скарбничка порад»; стенд «Граємо разом».</p>
Самостійна робота батьків	<p><i>Тема:</i> Щоденник ігрового проекту.</p> <p><i>Мета:</i> зацікавити батьків участю в реалізації ігрового проекту через відстеження ними змін у виявах самостійності в ігровій діяльності дитини.</p> <p><i>Завдання:</i> батькам пропонуються бланки «Щоденника ігрового проекту», у яких вони будуть помічати результати власного спостереження за ігровою діяльністю дитини вдома. Бажано проводити спостереження 1 раз на тиждень протягом кількох місяців.</p>

Приклади ігрових проектів

Тема: Супермаркет «Ласунка»

Мета: викликати в дітей інтерес до гри «Супермаркет», бажання брати в ній активну участь; виховувати самостійність у розширенні змісту гри та його реалізації, розігруванні ролей, застосуванні на практиці отриманих знань за темою гри.

Завдання:

- озброїти дітей знаннями в економічному та соціально-побутовому аспектах;
- ознайомити з професіями людей, що працюють у супермаркеті, їх професійними обов'язками, зовнішніми ознаками (уніформа, необхідні атрибути), вимогами до них;
- спрямувати дітей на встановлення партнерської взаємодії з іншими учасниками гри;
- створити необхідні умови для реалізації запланованої гри;
- активізувати батьків до участі в ігровому проекті через зацікавлення їх виховним значенням ігрової діяльності для дітей дошкільного віку.

Прогнозовані результати: проект дозволить розвивати в дітей необхідні навички виконання ігрових дій, опанування різних ролей у торгівельному середовищі, розвитку ігрового сюжету; виховувати самостійність в іграх, присвячених темі проекту, уміння використовувати отримані навички в повсякденному житті.

Правила гри:

1. Не сваритися з іншими учасниками гри, намагатись розв'язувати конфліктні ситуації, що виникають.
2. Дбайливо ставитись до ігрових атрибутів.
3. Виконувати роль у відповідності з професійними обов'язками.

Необхідні матеріали, атрибути, макети: шафи з полицями для товарів, предмети-замінники та муляжі різних товарів (продуктів харчування, косметики, побутової хімії, товарів для дому тощо); макет касового апарату; паперові гроші; кошики для покупок; талони на знижку; тека з накладними на товари; бейджі для учасників; елементи костюмів (краватка для адміністратора, кепка для супервайзера, футболки з назвою супермаркету для

мерчендайзера, консультантів, касирів, пов'язка на руку з позначкою служби безпеки для охоронця, халат для прибиральниці).

Тема: Кафе «Ласунка»

Мета: викликати інтерес до сюжетно-рольової гри «Кафе», до професійних обов'язків людей, які працюють у кафе через створення певних умов; бажання брати в ній активну участь; виховувати самостійність у розширенні змісту гри та його реалізації, розігруванні ролей, застосуванні на практиці отриманих знань за темою гри.

Завдання:

- ознайомити дітей із роботою кафе, професіями, необхідними в цій галузі;
- стимулювати бажання висловлювати власні пропозиції щодо розвитку задуму гри та наполегливо реалізувати його;
- учити виконувати обрану роль до кінця;
- виховувати вміння взаємодіяти з партнерами по грі та узгоджувати свої дії з ними;
- спрямовувати на аналіз наявних результатів та прогнозування розвитку гри.

Прогнозовані результати: проект дозволить розвивати в дітей необхідні навички виконання ігрових дій, опанування різних ролей, розвитку ігрового сюжету; виховувати самостійність в іграх, присвячених темі проекту, уміння використовувати отримані навички в повсякденному житті.

Правила гри:

1. Чесно ділити ролі, не сваритися з іншими учасниками гри, уміти домовитись між собою.
2. Допомогати іншим учасникам гри, якщо вони цього потребують.
3. Виконувати роль відповідно до професійних обов'язків.
4. Дбайливо ставитись до ігрових атрибутів.

Необхідні матеріали, атрибути, макети: набір кольорового пластикового посуду, скатертини, серветки, таці, різні варіанти меню, макет «барної стійки», «сцени» для музикантів, дитячі музичні інструменти, мікрофон; костюми: краватка для адміністратора, краватки-метелики для офіціантів та бармена, фартухи й білі косинки для помічників кухаря, білий ковпак для шеф-кухаря, пов'язки на руку з позначкою служби безпеки, рації для охоронців; бейджі для ролей-співробітників кафе; паперові гроші для розрахунку.